

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
T Ü R K T A R İ H K U R U M U

ISSN 0041-4255

BELLE TEN

DÖRT AYDA BİR ÇIKAR

Cilt : LXXX

Sa. 288

Ağustos 2016

ANKARA – 2016

İÇİNDEKİLER

Makaleler, İncelemeler:	<u>Sayfa</u>
SİR GAVAZ, ÖZLEM: Hititçe Metinlerde Geçen KUR ^{1D} <i>Hulana</i> -/ KUR ^{1D} SİG ‘Yün Nehri Ülkesi’ Üzerine Yeni Bir Değerlendirme Tepe	357
YILDIRIM, M. İBRAHİM: Timurlu Tarihine Dair Farsça Yeni Bir Kaynak: Zahîr-i Mar’âşî’nin <i>Müntahabû’t-Tevârih</i> ’i	371
KUL, EYÜP: 1703 Tarihli Bir Rapora Göre Kratova, Köstendil, Üsküp, Trepçe ve Jejene Madenlerinin Islahı	395
TÜRKMEN, İLHAN: Osmanlı Kaynaklarına Göre 1740’larda Belgrad’ın Sosyo-Ekonomik Yapısı.....	411
DEMİRYÜREK, MEHMET: İngiltere Tercümanları ve 1758 Tercüman Reformu	439
EFE, AYLA: II. Mahmut’un Mal-Mülk Sayımı: Evreşe Örneği	483
KASUMOVIĆ, FAHD: Bosna-Hersek’teki Osmanlı Mirasını Anlarken: Saraybosna Şer’iyye Sicillerinde İslam Dininin Kabulüne Dair Kayıtlar, 1800-1851.....	507
SÜME, MEHMET: Osmanlı Vergi Uygulamalarına Bir Örnek: Okruva Resmi	531
GÖLEN, ZAFER: Tanzimât Döneminde Osmanlı Devleti’nin Bosna Hersek Ormanlarını Korumaya Yönelik Çabaları	547
SATILMIŞ, SELAHATTİN: 1881 Sakız Depreminde Osmanlı Afet Yönetimi ve Vali Sadık Paşa’ya Yönelik Eleştiriler.....	573
KORKMAZ, TELLİ: Türk-Sovyet İlişkilerinde G. V. Çiçerin ve Ermeni Meselesi	619
Çeviriler:	
HASANOV, ZAUR (Çev.: Bağdagül Musa): İskitlere ve Türk-Moğol Halklarına Ait Ayrı Gelenekler, Kültür ve Psikolojik Özellikler.....	639
Özetler	663
İngilizce Özetler	671
Belleten Dergisi Yayın İlkeleri ve Başvuru Şartları.....	679
Belleten Journal Editorial Principles and Application Requirements	682

İNGİLTERE TERCÜMANLARI VE 1758 TERCÜMAN REFORMU

MEHMET DEMİRYÜREK*

Giriş

Tercümanlar konusunda ilk ve en önemli çalışmalardan birisi Cengiz Orhonlu'ya aittir.¹ Ona göre tercüman “*tercüme yapan kimse*”², “*ağızdan tercüme yapan*”³ kişi demektir. Orhonlu bu çalışmasında Osmanlı Devleti’ndeki tercümanları dört sınıfta ele almakta ve bunları “Divan-ı Hümayun Tercümanları”, “Eyalet Tercümanları”, “Müessesese Tercümanları” ve “Yabancı Elçilik ve Konsolosluk Tercümanları” olarak isimlendirmektedir. “Yabancı Elçilik ve Konsolosluk Tercümanları” konusunda önemli bilgiler bulunan Orhonlu’nun çalışmalarında tercümanlık kurumdaki bozulma ve XVIII. yüzyılda tercümanlar konusunda yapılan reformlar hakkında - “*Fakat XVIII. asrın ortalarından itibaren bu durumun elçilikler tarafından ihlâl edildiğini gören Osmanlı Devleti bunların kontrol altına alınması için ciddi teşebbüslerde bulundu*” cümlesi dışında- herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Goffman’a göre ise, “*tercümanların görevi metni harfi harfine çevirmekten çok içeriği aktarmaktır.*” Tercümanların çoğu Ermeni, Yahudi ya da Rum Ortodoks Osmanlı tebasıydı.⁴ Bernard Lewis’e göre tercüman “*bir dilden diğerine tercüme yapan kişi, farklı diller konuşan farklı insanlar arasında iletişimi mümkün kılan kişi*”⁵ anlamına gelir. Osmanlı Devleti’ndeki tercümanlar konusunda farklı ve ilginç bilgilerin yer aldığı Lewis’in çalışmasında da tercümanlık kurumdaki bozulmadan ve XVIII. yüzyılda tercümanlar konusunda yapılan reformlardan

* Prof. Dr., Hitit Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Çorum/TÜRKİYE, mehmetdmryrk@gmail.com

¹ Cengiz Orhonlu, “Tercüman”, İslâm Ansiklopedisi, c.12/1, 2.bs., Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1979, s. 175-181; Bu çalışmada yer alan bilgiler çok az değişiklikle ayrıca yayımlanmıştır. Bkz. Cengiz Orhonlu, “Osmanlı Devletinde Tercümanlık”, *Atatürk Konferansları*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1975, s. 13-25.

² Cengiz Orhonlu, “Osmanlı Devletinde Tercümanlık”, s. 13.

³ Cengiz Orhonlu, “Tercüman”, s. 175.

⁴ Daniel Goffman, *Osmanlı İmparatorluğu’nda İngilizler 1642- 1660*, çev. Ayşe Başçı-Sander, Sabancı Üniversitesi Yayinevi, İstanbul 2001. s.15. Musevi ve Rum tercümanların yerini Levanten tercümanların alması konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Alexander H. De Groot, *The Netherlands and Turkey: Four Hundred Years of Political, Economical, Social and Cultural Relations*, Printed by Artpres, İstanbul 2007. s. 69-89.

⁵ Bernard Lewis, *Babil’den Dragomanlara*, çev. Ebru Kılıç, Kapı Yayınları, İstanbul 2008, s. 26.

bahsedilmez. Konuyla ilgili olarak çalışanlardan birisi de Kemal Çiçek'tir.⁶ Onun çalışması da XVIII. yüzyılda tercümanlar konusunda yapılan reformlar hakkında bilgi içermez. Veinstein'in çalışmasının başlığı “*Osmanlı Yönetimi ve Tercümanlar Sorunu*” olsa da bu çalışmada sadece Divan-ı Hümayun tercümanları ele alınmış, elçi ve konsolos tercümanları meselesine değinilmemiştir.⁷ Marmara,⁸ Şahin⁹ ve Akgün-Kulu¹⁰ tarafından yapılan araştırmalarda da konu ele alınmamıştır. Berridge,¹¹ eserinde elçi ve konsolos tercümanları konusuna yer vermiş olmasına rağmen 1758 tercüman reformu üzerinde durmamış ve genellikle tercümanların XIX. yüzyıldaki durumu üzerine odaklanmıştır. Kocabaşoğlu, *Majestelerinin Konsolosları* adlı eserinde, tercümanların genellikle yerli ahali arasından seçildiğini belirtmektedir.¹² Ancak çalışmasının önsözünde de vurguladığı gibi eserinin konusu XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki İngiliz konsoloslukları olup 1758 tercüman reformu üzerinde durmamıştır.¹³ Yalçınkaya'nın, 1776-1794 yılları arasında İstanbul'da İngiliz elçiliği görevini yürüten Sir Robert Ainslie hakkındaki çalışması¹⁴ daha çok iki ülke arasındaki siyasi ve ticari ilişkiler, 1784 yılından itibaren İngiliz tüccarların masdariyye vergisinden muaf tutulması, Londra'da ilk Türk Büyükelçiliğinin açılması ve İngiliz elçisinin Londra'ya dönüş yolculuğu gibi konular üzerine yoğunlaşmış olup 1758 tercüman reformu hakkında bilgi içermemektedir.

Bununla birlikte XVIII. yüzyılda yapılan tercüman reformlarına değinen çalışmalar da vardır. Bu cümleden olarak Yazar,¹⁵ Yüksek Lisans tezinde elçi ve kon-

⁶ Kemal Çiçek, “Osmanlı Devletinde Yabancı Konsolosluk Tercümanları”, *Tarih ve Toplum*, c.25/ sy.146 (1996), s. 17-23. Aynı çalışma ayrıca şu eserde de yayımlanmıştır. *Kıbrıs'tan Kafkasya'ya Osmanlı Dünyasında Siyaset, Adalet ve Raiyyet*, Ed. Kemal Çiçek-Abdullah Saydam, Derya Kitabevi, Trabzon 1998, s. 174-183.

⁷ Bkz. Gilles Veinstein “Osmanlı Yönetimi ve Tercümanlar Sorunu”, *Osmanlı*, Ed. Güler Eren, c.6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 256-263.

⁸ Rinaldo Marmara, “16-19. YY İstanbul Levanten Tercümanlar”, *Toplumsal Tarih*, s. 158 (2007), s.62-65.

⁹ Gürsoy Şahin, “Osmanlı Devleti'nde Ermeni Tercümanlar”, *Ermeni Araştırmaları*, sy.30 (2008), s. 59-83.

¹⁰ Seçil Akgün-M. Mustafa Kulu, “İngiltere Devlet Arşivi Belgeleri Işığında XIX. yüzyıl Sonunda İstanbul'da İngiltere Büyükelçiliği'nde Dragomanlar”, *XV. Türk Tarih Kongresi*, Ankara:11-15 Eylül 2006, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2010, s. 1857-1870.

¹¹ G. R. Berridge, *British Diplomacy in Turkey, 1583 to the Present*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden-Boston 2009, s. 47-74.

¹² Uygur Kocabaşoğlu, *Majestelerinin Konsolosları*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004. s. 27.

¹³ Kocabaşoğlu, *a.g.e.*, s. 22.

¹⁴ M. Alaaddin Yalçınkaya, “Sir Robert Ainslie'nin İstanbul Büyükelçiliği (1776-1794)”, *Osmanlı Araştırmaları*, S. XXXI, 2008. s. 127-159.

¹⁵ Hakan Yazar, *2 Numaralı Mora Ahkâm Defterine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda İngilizler (1717-1750)*, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Temmuz 2014, s. 36-47.

solos tercümanları konusuna yer vermiş, 1730 yılından sonra kurumda bozulmalar olduğu belirtmiş ancak 1758 tercüman reformundan sadece “1758 yılında yapılan bir sayıma göre” diyerek konudan dolaylı olarak bir cümle ile bahsetmiştir. Bayraktar’ın çalışmasında¹⁶ XVIII. yüzyılda tercümanlık kurumundaki bozulmadan özellikle Halep merkezli olarak bahsedilerek H.1172 (1758) ve H.1180 (1766-67)¹⁷ yıllarındaki reform girişimleri birer cümleyle ele alınmış, ayrıntıya inilmemiştir. Ali İhsan Bağış, tercümanlık kurumunun bozulmasının önemli bir sonucu olarak ortaya çıkan “Avrupa Tüccarı” meselesini ele aldığı çalışmasında 1758 tercüman reformuna doğrudan değinmemiştir.¹⁸ Polatçı’nın eserlerinde sefaret tercümanları ve sayıları gibi konularda önemli bilgiler verilmekle birlikte 1758 reformu konusunda; 1730 yılından sonra tercüman sayısının arttığı belirtilmiş ve “1758/1759 tarihinde yapılan düzenlemeye göre ölen ya da görevden ayrılan tercümanların yerine başkalarına yeniden berat verilmemesi kararlaştırılmıştır” denilmekle yetinilmiştir.¹⁹ Ancak bu ifade gerçeği tam olarak yansıtmamaktadır. Çünkü reformun başlangıç yılı 1758/1759 değil, 7 Safer 1172 (10 Ekim 1758)’dir. Ayrıca reformun temel prensibi “ölen ya da görevden ayrılan tercümanların yerine başkalarına yeniden berat verilmemesi” değil, “H.1143 (M.1730-1731) ile reformun tarihi olan 7 Safer 1172 (10 Ekim 1758) tarihleri arasında ihdas edilmiş olan tercümanlık beratlarının ölüm veya terk durumunda başkasına verilmemesi” esasıdır. Kenan İnan²⁰ konuyla ilgili araştırmasında 1786 ve 1792 yıllarında tercümanlarla ilgili olarak yapılan reformları kısaca ele aldıktan sonra gurre-i Zilhicce 1220 (20 Şubat 1806) tarihli nizamname üzerinde durarak, belgenin hem aslını hem de Latin harflere çevrilmiş metnini yayımlamıştır. Sezai Balcı²¹ doktora tezinin bir bölümünde tercümanlar konusundaki suiistimallerden ve berat satışından bahsetmekte ve XVIII. yüzyıla ilgili olarak 1722, 1758 ve 1776 yıllarındaki reform girişimlerine birer cümleyle değinmiştir. Demiryürek²² ve

¹⁶ Hilmi Bayraktar, “XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Halep Eyaleti’nde Yabancı Devlet Konsolosluklarının ‘Himâyân’ Suistimalleri”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sy.24 (2000), s. 1-9.

¹⁷ Hicri tarihleri Miladi tarihe çevirmelerde Türk Tarih Kurumu web sayfasında bulunan Tarih Çevirme Kılavuzu’ndan yararlanılmıştır. Çeviri yapılırken “evâil” ifadesi ilk on günü (1-10), “evâsul” ifadesi ayın orta on günü (11-20) ve “evâhîr” ifadesi ayın son dokuz veya on günü (21-29/21-30) olarak düşünülmüş ve çeviriler bu anlayışa göre yapılmıştır.

¹⁸ Ali İhsan Bağış, *Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler*, Turhan Kitabevi Yayınları, 2.bs., Ankara 1998.

¹⁹ Türkân Polatçı, *Osmanlı Diplomasisinde Oryantalist Memurlar*, Akçağ Basım Yayın Pazarlama A.Ş., Ankara 2013, s. 83-84; Türkân Polatçı, *Osmanlı Devleti’nde Sefaret Tercümanları*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Samsun 2009, s. 54.

²⁰ Kenan İnan, “Osmanlı Döneminde Yabancı Elçilik ve Konsolosluklarda Görevli Tercümanların Statüleri”, *Tarih ve Toplum*, c.26/sy.154 (1996), s. 196-201.

²¹ Sezai Balcı, *Osmanlı Devleti’nde Tercümanlık ve Bâb-ı Ali Tercüme Odası*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Yakınçağ Tarihi) Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2006, s. 38-40.

²² Mehmet Demiryürek, “Osmanlı Döneminde Yabancı Konsolos, Konsolos Tercümanı ve Tercüman Hizmetkârlarının Serbest Dolaşım Belgeleri: Beratlar ve Yol Emirleri”, *Kebikeç*, sy.30 (2010), s. 87-102.

Boogert²³ çalışmalarında konuya biraz daha ayrıntılı olarak değinmişlerdir. Demiryük çalışmasında 1758 ve 1786 reformlarından bahsetmiş, 1758 reformunun temel niteliği -1730-1758 yılları arasında verilen tercüman beratları berat sahibi öldüğünde veya görevi bıraktığında başkasına verilmeyecektir- üzerinde durmuş ve 1786 reformunun tercümanın seyahat hürriyetiyle ilgili -tercüman herhangi bir amaçla bir yere gittiğinde yol emri verilecek ve yol emrine hızlıca gidip gelmesi maddesi ilave olunacak- düzenlemesini incelemiştir. Demiryük ayrıca 1767 yılında uygulamaya konulan tercüman hizmetkârlarının sayısının ikiyle sınırlandırılması reformunun uygulanmasını da ele almıştır. Ancak bu çalışmada 1758 reformunun nasıl uygulandığı ve ahidname sahibi devletleri nasıl etkilediği üzerinde durulmamıştır. 1758 tercüman reformu konusunda şimdiye kadar yapılmış en ayrıntılı çalışma ise Mauritis H. van den Boogert tarafından yapılmıştır. Boogert çalışmasında 1758, 1766, 1781, 1786 ve 1806 reformlarını incelemiştir. Ona göre 1758 yılındaki düzenlemenin amacı tercümanların sayısını tespit etmek değil, tercümanların hangi kentlerde yoğunlaştıklarını bulmaktır. O, 1758 reformunun Avrupalı devletlere olan etkilerini de kısaca ele almış, örnekler vermiştir.²⁴ Ayrıntıya girmeden 1766 reformundan da bahseden Boogert,²⁵ 1781 reformu konusunda tercümanların iki hizmetkâr istihdamı ve bunlara verilecek yol emirleri üzerinde durmuştur.²⁶ 1786 reformunun daha çok “fahri dragomanları” ilgilendirdiğini belirten araştırmacı²⁷ 1806 reformunun 1786 düzenlemesini teyit eder nitelikte olduğunu belirtmektedir.²⁸ Sonuç olarak denebilir ki 1758 reformu bahsi geçen hiçbir çalışmada sebep ve sonuçlarıyla birlikte ayrıntılı ve tam olarak ortaya konulmuş değildir. Söz konusu reform, ahidname sahibi olup tercüman istihdam eden bütün devletleri ilgilendirdiğinden konu çok geniş kapsamlıdır ve derinlik ve kapsam açısından bir makalenin sınırlarını aşmaktadır. Bu nedenle çalışmamızda tercümanlık kurumunun bozulmasıyla doğrudan bağlantılı olan ve 1758 tercüman reformunun en önemli nedenlerinden birini oluşturan “dragoman/fahri dragoman” ifadeleri ahidnameli devletlerden biri olan İngiltere özelinde ele alınacak ve 1758 tercüman reformunun İngiltere himayesindeki tercümanları nasıl etkilediği incelenecektir. Unutulmaması gereken nokta, tercüman atamalarına veya azillerine Osmanlı yönetiminin hemen hemen hiç müdahale etmediği ve tüm atamaların elçi arzıyla gerçekleşmiş olduğudur.

²³ Mauritis H. van den Boogert, *Kapitülasyonlar ve Osmanlı Hukuk Sistemi*, çev. Ali Çoşkun Tuncer, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014; Aynı müellif, “European Partonage in the Ottoman Empire Anglo-Dutch Conflicts of Interest in Aleppo (1703-1755)”, s. 187-221, Alastair Hamilton, Alexander H. De Groot, Mauritis H. Van Den Boogert (Eds), *Friends and Rivals in the East*, Brill, leiden-Boston-Köln 2000.

²⁴ Boogert, *a.g.e.*, s. 102.

²⁵ Boogert, *a.g.e.*, s. 102.

²⁶ Boogert, *a.g.e.*, s. 103.

²⁷ Boogert, *a.g.e.*, s. 103.

²⁸ Boogert, *a.g.e.*, s. 105.

1. Tercümanlık Kurumunda Bozulma: “Dragoman” ve “Fahri Dragoman” Kavramları

Tercümanlık sistemindeki bozulmayı, tercümanları “dragoman” (elçi ve konsolosların hizmetinde çalışan ve gerçekten tercümanlık işiyle uğraşanlar) ve “fahri dragoman” (aslında tercümanlık yapmayan sadece unvanı parayla satın alan ve tercümanlığın imtiyazlarından yararlananlar) olarak iki grupta ele alarak değerlendiren Boogert²⁹ bozulmanın ne zaman başladığı konusunda şunları yazmaktadır:³⁰

İlk fahri dragomanın ne zaman atandığı açık değildir. Bir İngiliz kaynağına göre, dragomanlık unvanının satışı 1737 yılında başlamıştır, ama bir diğeri en başından beri bu beratları büyükelçilerin sahip olduğu ek bir gelir olarak sunmaktadır. Hollandalıların himaye sistemini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmalarının yalnızca Calkoen döneminde (görevde kaldığı yıllar 1726-44) önemli bir hale geldiği büyükelçilik kayıtlarından açıkça anlaşılmaktadır, ama daha önceki dönemlere ait kayıtlar yetersizdir. Aynısı İngilizler için de geçerlidir.

1747-1762 yılları arasında İngiltere'nin Türkiye büyükelçisi Sir James Porter'in torunu Larpent, Porter'in “*Yabancılar, Yahudilere ve Ermeniler'e herhangi bir diplomatik temsilciden daha büyük ölçüde korunma*” sunduğunu belirterek “*bu korunma için ücretler o vakit elçilerin gelirlerinde önemli bir kalem oluşturdu*” diye yazmakta³¹ ve berat satışını onaylamaktadır. Christine Laidlaw, berat satışının XVIII. yüzyıl sonlarına kadar büyükelçilerin alışılmış gelir kaynaklarından biri olarak kalmaya devam ettiğini ifade etmektedir.³² Wood'a göre, İngiliz büyükelçiler berat ya da patent satışından daimi bir gelir elde ediyorlardı. Beratın sağladığı ayrıcalıktan yararlanabilmek için zengin Ermeniler, Rumlar ve Museviler cömert davranmaya istekliydiler.³³ Öyle anlaşılıyor ki, berat satışı Avrupalı büyükelçilerin ek gelir elde ettikleri bir uygulamaydı. Bu amaçla gerçekte dil bilmeyen ama tercümanlık beratının sağladığı imtiyazlardan yararlanarak çıkar elde etmek (rahat ticaret yapmak, bazı vergilerden kurtulmak vs) isteyen varlıklı Osmanlı gayrimüslimleri elçilikler aracılığıyla tercümanlık beratı (satın) alıyorlardı. Osmanlı kaynaklarında “dragoman” ile “fahri dra-

²⁹ Boogert, “European Parionage...” s. 209-210.

³⁰ Boogert, *Kapitülasyonlar ve Osmanlı...*, s. 74-75.

³¹ George Larpent, *Türkiye'nin Bir Asrı*, çev. Esmâ Selçuk Demir, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2013, s. 26.

³² Christine Laidlaw, *Levant'taki İngilizler*, çev. Hakan Abacı, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti, İstanbul 2014, s. 58.

³³ Alfred C. Wood, *A History of the Levant Company*, Frank Cass & Co Ltd, Second Impression, London and Liverpool 1964, s. 135; Aynı müellif, “The English Embassy at Constantinople 1660-1762”, *English Historical Review* (1925), XL (XLX), s. 536.

goman” ifadeleri bulunmamaktadır. Bunu da doğal karşılamak gerekir. Çünkü onlar için tercüman sıfatı taşıyan herkes eşitti ve aynı haklara sahipti. Ancak tercüman beratını satarak gelir elde eden elçiler hangi tercümanın “dragoman”, hangisinin “fahri dragoman” olduğunu biliyorlardı. Bu yüzden berat verilen tercümanlardan hangilerinin “fahri dragoman” olduğunun tespiti için yabancı elçilik kayıtlarının incelenmesi gerekmektedir. Bu açıdan şanslıyız ki, en azından iki “fahri dragomanın” izini XVIII. yüzyıl kayıtlarından takip edebiliyoruz. Bununla birlikte Osmanlı kaynaklarında “dragomanlar” ve “fahri dragomanlar” arasında bir ayırım yapılmadığı için Osmanlı kaynaklarından hareketle ilk “fahri dragomanın” ne zaman atandığı sorusuna kesin bir cevap vermek ve bütün “fahri tercümanları” tespit etmek çok güç görünmektedir. Böyle olmakla birlikte bazı ipuçları yolumuzu aydınlatmaktadır.

2. Vaka İncelemesi: İki “Fahri Dragoman” Beratının Hikâyesi

Elçilerin tercümanlık beratı satmaya ne zaman başladığı sorusuna kesin bir cevap vermek çok zor olsa da eldeki XVII. yüzyıl sonlarına ait belgelerin ışığı altında, bunun en azından İngiltere elçileri için 1694 yılında mevcut bir uygulama olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü evâhir-i Şaban 1105 (17-25 Nisan 1694) tarihli bir kayda göre, İngiltere elçisinin talebi üzerine yanında bulunan 6 eski tercümanın beratı yenilenmiş, 1 tercümanın beratı zaten yeni verilmiş olduğundan yenilenmesine gerek duyulmamıştır. Kaydın verdiği bir başka bilgi ise bahsi geçen 7 kişiye ilave olarak 7 yeni kişinin daha elçi tercümanı olarak atandığını bildirmesi ve elçi yanında bulunan tercüman sayısının 14 olduğunu ifade etmesidir.³⁴ 1694 yılında yeni atanan söz konusu 7 elçi tercümanının tamamının “fahri dragoman” olduğunu düşünmemek için hiçbir neden yoktur. Boogert çalışmasında 1 tercüman için doğrudan “fahri dragoman” ifadesini kullanmıştır.³⁵ Onun “fahri dragoman” olarak adlandırdığı İngiltere Halep konsolos tercümanı Hanna Abdin’e verilen beratın izi geriye doğru takip edildiğinde söz konusu tercümanlığın 1694 yılında ihdas edilen tercümanlıktan birisi olduğu görülmektedir. 1694 yılında bu kadroya atanan ilk kişi elçi yanında görev yapmak üzere tayin edilen Nesim veled-i Yako’dur. 1762 yılında aynı kadroya atanan tercümanın adı ise Hanna Abdin’dir.³⁶

³⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, (bundan sonra BOA), *Düvel-i Ecnabiye Defterleri (bundan sonra DED)*, *İngiltere Nişan Defteri*, No:35/1, s. 58, hüküm no:18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30.

³⁵ Boogert, *a.g.e.*, s. 96.

³⁶ Boogert, *a.g.e.*, s. 96.

Tablo 1. Tercüman Nesim veled-i Yako'ya Verilen Beratın Tarihi Seyri (1694-1806)

Tercümanın adı	Atanma Tarihi	Görev Yeri	Görevin Sona Erme Nedeni ve Tarihi
Nesim Veled-i Yako	17-25 Nisan 1694	İstanbul (elçi yanı)	Ölüm. 6 Haziran 1740
Yanaki veled-i Kons- tantin	6 Haziran 1740	İstanbul (elçi yanı)	Ölüm. 20 Temmuz 1741
Atnas İpsilandi	20 Temmuz 1741	İstanbul (elçi yanı)	Azil. 18 Ocak 1743
Hristofaki veled-i Kons- tantin	18 Ocak 1743	Kıbrıs (konsolos yanı)	Azil. 13 Temmuz 1746
Yanaki Pondika	13 Temmuz 1746	Selanik (konsolos yanı)	Ölüm. 18 Ekim 1756
Elyas Name	18 Ekim 1756	Trablusşam (konsolos yanı)	Ölüm. 5 Şubat 1762
Hanna veled-i Corci Abdi	5 Şubat 1762	Halep (konsolos yanı)	Beratı iptal. 20 Ağustos 1806

1762 yılında Halep İngiliz konsolosu tercümanlığına atanan ve kendisine tercümanlık beratı verilen Hanna Abdin'in adı Osmanlı kayıtlarında Hanna veled-i Corci Abdi olarak kayıtlıdır.³⁷ Hanna veled-i Corci Abdi, 1806 yılına kadar tercümanlık beratına sahip olmuş ancak “*şürûl-ı nizâma mugayir*” hareketinden dolayı beratı Osmanlı yetkililerince “ref” ve tercümanlık kaydı da “terkin” edilmiştir.³⁸ Hanna'ya verilen tercümanlık kadrosunun tarihî seyri yukarıdaki tabloda ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Boogert'in eserinde “fahri dragoman” olarak açıkça zikredilmeyen ancak tercümanlık beratı satın almak için 2.600 kuruş ödediği için benim “fahri dragoman” olduğunu düşündüğüm bir başka tercüman daha bulunmaktadır. Bu tercümanın adı Mihalaki veled-i Nikolo Petraki'dir ve 6 Temmuz 1766 tarihinde İzmir konsolosu yanında tercüman olarak tayin edilmiştir. Mihalaki tercüman beratı alabilmek için İzmir İngiliz konsolosu aracılığıyla İstanbul'daki İngiliz elçisi ile pazarlık yapmış,

³⁷ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No:35/1, s. 119, hüküm no: 403.

³⁸ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No:35/1, s. 138, hüküm no: 565.

sonunda 2.600 kuruşa berat sahibi olmuştur.³⁹ O yıllarda tercüman beratı için Osmanlı yetkililerine masraf olarak yaklaşık 500 kuruş ödeniyordu.⁴⁰ Kalan paranın konsolos ile elçi arasında paylaşıldığı düşünülebilir. Mihalaki'nin 2.600 kuruşa satın aldığı tercümanlık beratının izi geriye doğru takip edildiğinde bu tercümanlığın 1704 yılında ihdas edildiği görülmektedir. 1704 yılında bahsi geçen kadroya atanan ilk tercüman Atina ve Eğriboz iskelelerindeki İngiltere konsolosu yanına görev yapmak üzere atanan Pano Teodos'tur.⁴¹ Bu tercümanlık kadrosunun son tercümanı Nasrullah veled-i Bedros Trablusî'dir ve 1806 yılına kadar kadroya sahip olmuştur.⁴² Söz konusu fahrî tercümanlık kadrosunun tarihi seyri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2. Tercüman Pano Teodos'a Verilen Beratın Tarihi Seyri (1704-1806)

Tercümanın adı	Atanma Tarihi	Görev Yeri	Görevin Sona Erme Nedeni ve Tarihi
Pano Teodos	30 Ekim-8 Kasım 1704	Atina ve Eğriboz (konsolos yanı)	Nakil. 9 Eylül 1731
Pano Teodos	9 Eylül 1731	Draç (konsolos yanı)	Ölüm. 28 Şubat 1753
Nikolo veled-i Hristo	28 Şubat 1753	İzmir (konsolos yanı)	Ölüm. 6 Temmuz 1766
Mihalaki veled-i Nikolo Petraki	6 Temmuz 1766	İzmir (konsolos yanı)	Ölüm. 17 Temmuz 1789
Mihalaki veled-i Hanri	17 Temmuz 1789	İzmir (konsolos yanı)	Ölüm. 1 Haziran 1899
Nasrullah veled-i Bedros Trablusî	1 Haziran 1799	İzmir (konsolos yanı)	Beratı iptal. 28 Haziran- 7 Temmuz 1806

³⁹ Boogert, *a.g.e.*, s. 80. Bir kaynağa göre XVIII. Yüzyılın ikinci yarısında bir berat 2.500-4.000 kuruşa, bir diğer kaynağa göre ise (1795'te) 2.500-6.000 kuruşa satılıyordu. Balci, *a.g.e.*, s. 38.

⁴⁰ Boogert, *a.g.e.*, s. 77.

⁴¹ BOA, *DED, İngiltere Nişan Defteri*, No:35/1, s. 68, hüküm no: 85.

⁴² Nasrullah veled-i Bedros'un hizmetkâr Lamboş veled-i Konstantin'in muafiyet beratı evâsıt-ı Rebiülahir 1221 yılında "terkin" edilmiştir. Bu kaydın derkenarında verilen bilgiye göre "mesfur raiyyeti kabul ve muafiyet emrini mübaşire teslim etmekle kaydı terkin kılınmıştır." Buradaki "mesfur" ifadesinin tercümanı mı, hizmetkâr mı kapsadığı açık değilse de en azından Nasrullah veled-i Bedros Trablusî'nin en azından bu tarihe kadar tercümanlığını sürdürdüğü açıktır. Bkz. BOA, *DED, İngiltere Hadariye Defteri*, No:10, s. 89, hüküm no:1.

3. 1694 Yılında İhdas Edilen Tercümanlık Kadroları

1694 yılında Sultan II. Ahmet (1691-1695) yukarıda bahsedildiği üzere 7 yeni elçi tercümanı atanmasını onaylamıştı. Bu tercümanlar Luka Barka, Tomazo Tarisa, Yakomo Tarisa, Corci Timoni, Luka Dingeri, Françesko Testa ve Nesim veled-i Yako'dur. Bu tercümanlardan Nesim veled-i Yako vasıtasıyla ihdas olunan tercümanlık kadrosunun tarihî seyri yukarıdaki 1 numaralı tabloda sunulmuştu. "Fahri dragoman" olduğunu ileri sürdüğüm diğer 6 tercüman kadrosunun sonunun ne olduğu sorusu ele alındığında ilginç bir sonuca ulaşılmaktadır. Bu tercüman kadrolarından Luka Barka, Tomazo Tarisa, Yakomo Tarisa, Corci Timoni, Luka Dingeri ve Françesko Testa ile ihdas edilen tercümanlık kadroları 5 Cemaziyelevvel⁴³ 1221 (21 Temmuz 1806) tarihinde iptal edilmiştir. Luka Barka ile oluşturulan kadroya son atanan kişi Nikogos veled-i İstefan olup "şürüt-ı nizâma mugâyir hareketi vârid olan tahrirâtdan zâhir olmağla ba-ferman-ı âli terkin olunmuşdur."⁴⁴ Tomazo Tarisa ile oluşturulan kadroya son atanan kişi Abdullah veled-i Rızkullah olup "şürüt-ı nizâma mugâyir hareketi vârid olan tahrirâtdan zâhir olmağla ba-ferman-ı âli terkin olunmuşdur."⁴⁵ Yakomo Tarisa ile oluşturulan kadroya son atanan kişi Mezik veled-i Mihail olup "mugâyir şürüt-ı berât hareket eylediği vârid olan tahrirâtdan müstebân olmağla ba-ferman-ı âli kaydı terkin olunmuşdur."⁴⁶ Corci Timoni⁴⁷ ile oluşturulan kadroya son atanan kişi Sabatay veled-i Nasama olup "mesfûr raiyyeti kabul ve yedindeki berati" teslim etmiş ve böylece kaydı "terkin" olunmuştur.⁴⁸ Luka Dingeri ile oluşturulan kadroya son atanan kişi Elyas Anton veled-i Cercis Ayda olup "Bu dahi ber vech-i muharrer terkin olunmuşdur."⁴⁹ Françesko Testa ile oluşturulan kadroya son atanan kişi Anton veled-i Yosef Deyab olup "şürüt-ı nizâma mugâyir hareketi vârid olan tahrirâtdan zâhir olmağla ba-ferman-ı âli terkin olunmuşdur."⁵⁰ 1694 yılında oluşturulan ve 1806 yılında iptal edilen bu kadroların tarihi seyri ve nereleri dolaştığı *İngiltere Nişan Defteri* kayıtlarına dayanılarak makale ekindeki tablolarda gösterilmiştir.

⁴³ Yakomo Tarisa ile ihdas olunan kadronun iptal tarihi "Cemaziyelevvel 1221" dir. Corci Timoni ile oluşturulan kadronun iptal tarihi "evâil-i Cemaziyelevvel 1221" dir. Diğer kayıtları dikkate aldığımızda her iki tarihi 5 Cemaziyelevvel 1221 olarak düşünebiliriz.

⁴⁴ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No:35/1, s. 138, hüküm no:567.

⁴⁵ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No:35/1, s. 140, hüküm no:581.

⁴⁶ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No:35/1, s. 142, hüküm no:602.

⁴⁷ Bu kadroyla ilgili olarak "Bozulmanın Mahiyeti: Yoktan Var Olan Beratlar" bölümünde ayrıntılı bilgi verilmiştir.

⁴⁸ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No:35/1, s. 137, hüküm no:555.

⁴⁹ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No:35/1, s. 140, hüküm no:581.

⁵⁰ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No:35/1, s. 139, hüküm no:571.

4. Bozulmanın Mahiyeti: Yoktan Var Olan Beratlar

XVIII. yüzyılda tercümanlık kurumunun nasıl bozulduğunu iyice anlayabilmemiz için elimizde çok iyi örnekler bulunmaktadır. Esasında tercümanlık hizmetini bir kadro gibi düşünmek ve onu verilen beratla bütünleştirmek durumun anlaşılması açısından gerekli bir tutumdur. Elçi arzı ve akabinde beratla verilen tercümanlık hizmeti genellikle ömür boyu sürmekte, ölüm veya azil durumunda berat geri alınarak yine elçi vasıtasıyla başka birine verilmektedir. Söz konusu işlem nişan defterine kaydedildiğinden kadro veya beratı takip etmek imkânı bulunmaktadır.

Bu kısımda, İngiltere hizmetinde çalışan üç tercüman beratının izi takip edilerek bozulmanın mahiyeti ve sistemin nasıl işlediği, İngiltere özelinde örneklerle ortaya konulacaktır. Bir iken iki tane olan veya yoktan var olan tercümanlık beratlarının ilki, eldeki mevcut belgeye göre ilk kez 1699 yılında ihdas edilmiş olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle ilgili kadro 1699 yılında oluşturulmuştur. İngiltere Nişan Defteri'ndeki *evâsıt-ı Zilkade 1110* (11-20 Mayıs 1699) tarihli kayda göre Halep'teki İngiltere konsolosu yanında baş tercüman olarak hizmet etmekte olan "*İsak'ın yedinde berât olmayub bî-berât olmağla müceddeden berât-ı alişân verilmiştir.*"⁵¹ 1703 yılında yeni padişah tahta çıktığında beratlar yenilenirken İsak'ın beratı da yenilenmiştir.⁵²

1712 yılı, ilgili beratın tarihinde önemli bir yıl olmuştur. Çünkü hem berat sahibi hem de beratın kullanım yeri/yetki alanı değişmiştir. *Evâhir-i Cemaziyellevvel 1124* (26 Haziran-5 Temmuz 1712) tarihli nişan kaydına göre, Halep'teki İngiltere konsolos tercümanı İsak ölmüş ve yerine İstanbul'daki elçi yanında görev yapması kaydıyla Androniko Çeraki veled-i Çeraki tercüman tayin edilmiştir.⁵³ Böylece tercümanlık beratı/kadrosu Halep'ten İstanbul'a nakledilmiştir. 11 Cemaziyelahir 1140 (24 Ocak 1728) tarihinde ise "*Androniko Çeraki veled-i Çeraki*" azledilmiş ve yerine Elyas Fahr, İstanbul'daki İngiliz büyükelçisi yanında baş tercüman olarak görevlendirilmiştir.⁵⁴

İncelenen beratın tarihindeki ikinci önemli dönüm noktası 1734 yılıdır. Aslında buraya kadar meydana gelen "ölüm, azil, yeni tayin ve nakil" tercümanlık beratları konusundaki normal uygulamalardır. Normal olmayan uygulamanın başlangıç tarihi ise 1734 yılıdır. *Gurre-i Safer 1147* (3 Temmuz 1734) tarihli kayda göre, İstanbul'daki İngiliz elçisi "*yanında ikinci tercümanlık hizmetinde olan*" Androniko Çeraki'nin "*tâl zaman maraz-ı müzmine mübtelâ olduğundan ma'da pîr ve 'alîl*" olduğu için "*yerine aheri ikinci tercüman nasb ve tayin*" edilmiş olduğunu⁵⁵ ancak Androniko Çeraki'nin şimdi iyileşti-

⁵¹ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 64, hüküm no:57.

⁵² BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 66, hüküm no:76.

⁵³ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 70, hüküm no:103.

⁵⁴ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 76, hüküm no:142.

⁵⁵ İngiltere elçisinin 1728 yılında Androniko Çeraki'nin azledildiğine ve yerine başkasının tayin edildiğine değinmemesi çok ilginçtir.

ğini belirtmiş ve Çeraki için tercümanlık talebinde bulunmuştur. Osmanlı yetkilileri elçinin arzusunu kabul etmiş ve “*hayatta oldukça tercüman olub ba'del helâk tercümanlığı ahere verilmemek ve ol vakit beratı ahz ve şakk olunub kaydı dahi terkin olunmak ve bu madde saire sirâyet etmeyüb fimaba'd bir dürlü mekâyis olmamak*” şartıyla Androniko Çeraki'ye yeniden tercümanlık beratı verilmiştir.⁵⁶ Yeni beratın ömrü Androniko Çeraki'nin ömrüyle sınırlandırılmış görünse de 1699 yılında ihdas olunan tercümanlık beratı/kadrosu 1734 yılındaki bu uygulama ile 2 tane olmuştur. Çünkü 1728 yılında zaten Androniko Çeraki'nin yerine, elçi isteğiyle Elyas Fahr elçi yanında aynı kadroya tercüman tayin edilmişti. Şimdi kendisine de yeniden berat verilmiştir.

5 yıl sonra, 1739 yılında, 1734 yılındaki sınırlamanın geçersizleştiği, yani beratın ömrünün Androniko Çeraki'nin ömrü ile sınırlı olduğu, onun ölümünden sonra iptal edileceği şeklindeki şarta uyulmadığı da görülmektedir. 25 Zilhicce 1151 (5 Nisan 1739) tarihli nişan kaydına göre, İstanbul'daki İngiltere elçisi Osmanlı Sultanına bir dilekçe göndererek Androniko Çeraki'ye “*merhameten hayatta oldukça yanında tercüman olub ba'del-helâk tercümanlığı ahere verilmemek üzere bazı şürûlla beraber*” yeni tercümanlık beratı verildiğini bildirmiştir. Elçi aynı yazısında, bununla beraber, Androniko Çeraki'nin “*akreb akrabasından olub seneyn-i kesîreden beri*” kendi “*yanında bilâ-berât tercüman olan Yakovaki veled-i Corci'ye*” tercümanlık beratı verilmesini rica etmiştir. İlginçtir ki, elçi önceki berat şartlarına aykırı olarak yeni bir talepte bulunmuş, Osmanlı yönetimi de “*akreb akrabasından olduğuna binaen hakkında müsaade olunub fimaba'd bir dürlü ahere sirâyet etmemek şartıyla*” Yakovaki veled-i Corci'ye tercümanlık beratı verilmesini onaylamıştır.⁵⁷ Böylece 1734 yılındaki gayr-i meşru durum, 1739 yılında meşru hale getirilmiş, Androniko Çeraki'nin ömrünün sona ermesine rağmen beratın/kadronun ömrü sona ermemiş ve bütün şartlar açıkça çiğnenmiştir.

Elçi tercümanı Yakovaki veled-i Corci'nin beratı 18 Temmuz 1757⁵⁸, 7 Nisan 1761⁵⁹ ve 13 Mayıs 1775⁶⁰ tarihlerinde üç kez yenilenmiştir. Yakovaki veled-i Corci 1779 yılında ölmüş ve yine ilk atamasında verilen berattaki şart göz ardı edilerek, yerine 7 Şubat 1779 tarihinde Yuda veled-i Menteş adlı Yahudi İngiltere elçisi yanında görev yapmak üzere tercüman tayin edilmiştir.⁶¹

⁵⁶ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 83, hüküm no:200.

⁵⁷ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 85, hüküm no:216.

⁵⁸ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 106, hüküm no:332.

⁵⁹ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 118, hüküm no:399.

⁶⁰ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 129, hüküm no:476.

⁶¹ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 132, hüküm no:498.

Yuda veled-i Mentеш'in tercümanlığı uzun sürmemiştir. Adı geçen kişi "rıza-yı hümayûna mugayir harekette bulunub gazab-ı hümayuna müstahak"⁶² olarak 10 Temmuz 1779 tarihinde azledilmiş ve yerine 28 Nisan 1781 tarihinde Bogos veled-i Asabi elçi yanında tercüman atanmıştır.⁶³

Bogos veled-i Asabi'nin tercümanlık beratı 8 Kasım 1789 tarihinde yenilenmiş⁶⁴ ise de bu tercüman 1790 yılında ölmüştür. Bogos veled-i Asabi'nin ölümü üzerine tercümanlık beratı/kadrosu İstanbul'dan Atina'ya nakledilmiş ve 6 Ağustos 1790 tarihinde Atina'da bulunan İngiltere konsolosu yanında görev yapmak üzere Nikoli veled-i Canlisi konsolos tercümanı tayin edilmiştir.⁶⁵

Bu tercümanlık ile ilgili son kayıt 1804 tarihlidir. Buna göre 1790-1804 yılları arasında Atina'daki İngiliz konsolosu yanında 14 yıl tercümanlık yapan Nikoli veled-i Canlisi 25 Eylül 1804 tarihinde "hidmetinden tard olunub tercümanlığı ref"⁶⁶ olunmuştur.⁶⁶ Böylece 70 yıllık ömre sahip olan gayrimeşru bir uygulama nihayet 1804 yılında sona ermiştir.

Bu beratın tarihiyle ilgili ikinci mesele İngiltere elçisinin isteğiyle, elçi yanında tercüman olan Androniko Çeraki'nin azledilmesi ve yerine Elyas Fahr'ın 10 Ocak 1728 tarihinde Halep konsolosu yanında tercüman atanması meselesidir. Androniko Çeraki'nin yerine Halep konsolosu yanında tercüman olarak tayin edilen Elyas Fahr'ın beratı padişah değişiklikleri sonucu 1731⁶⁷, 1755⁶⁸ ve 1758⁶⁹ yıllarında 3 kez yenilenmiştir.

Halep konsolos tercümanı Elyas Fahr'ın ölümü üzerine yerine 4 Muharrem 1174 (16 Ağustos 1760) tarihinde Mikail veled-i Şükrü Ayda atanmıştır.⁷⁰ Mikail veled-i Şükrü Ayda ölünce bu tercümanlık kadrosu Selanik'e nakledilmiş ve 17 Muharrem 1175 (18 Ağustos 1761) tarihinde ölen kişinin yerine Selanik konsolosu yanında görev yapmak üzere Nikola veled-i Hristo tayin edilmiştir.⁷¹

Nikola veled-i Hristo'nun ölümü üzerine tercümanlık kadrosu yeniden Halep'e nakledilmiş ve 25 Şevval 1192 (16 Kasım 1778) tarihinde Yosef veled-i Franşer Ha-

⁶² BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 132, hüküm no:498.

⁶³ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 132, hüküm no:502.

⁶⁴ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 137, hüküm no:547.

⁶⁵ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 139, hüküm no:578.

⁶⁶ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 139, hüküm no:578.

⁶⁷ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 78, hüküm no:159.

⁶⁸ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 97, hüküm no:286.

⁶⁹ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 110, hüküm no:352.

⁷⁰ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 118, hüküm no:397.

⁷¹ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 118, hüküm no:401.

lep konsolos tercümanlığına atanmıştır.⁷² Yosef veled-i Franşer'in ölümü üzerine bu tercümanlık kadrosu bu kez de Trablusşam'a nakledilmiş ve 6 Ramazan 1199 (13 Temmuz 1785) tarihinde Yosef veled-i Hallad Trablusşam konsolos tercümanlığına getirilmiştir.⁷³

13 Ramazan 1204 (27 Mayıs 1790) tarihinde cülûs nedeniyle beratı yenilenen⁷⁴ Trablusşam konsolos tercümanı Yosef veled-i Hallad'ın beratı “*şürût ve nîzama mugayir (mahallinden) vârid olan tahrîrâtдан zâhir olmağla*” 5 Cemaziyelevvel 1229 (25 Nisan 1814) tarihinde iptal edilerek berat kaydı “*terkin*” edilmiş⁷⁵ ve söz konusu gayrimeşru durum sona erdirilmiştir.

Benzer bir durum İzmir İngiliz konsolosu yanında çalışmak üzere tercüman tayin edilen Tomazo adlı tercümanla ilgilidir. Tomazo'nun ne zaman tercüman atandığı İngiltere Nişan Defteri'nde kayıtlı değildir. Bununla birlikte Tomazo'nun ölüm yılı olan 1675 yılından sonra beratın izini takip etmek mümkün olmaktadır. Tercüman Tomazo 1675 yılında öldüğü zaman yerine evâil-i Rebiülevvel 1086 (26 Mayıs-4 Haziran 1675) tarihinde İzmir İngiliz konsolosu yanında tercüman olmak üzere Sefer veled-i Karagöz atanmıştır.⁷⁶ 1699 yılında Sefer veled-i Karagöz ölünce yerine oğlu Sergiz veled-i Sefer aynı yerde çalışmak üzere konsolos tercümanı tayin edilmiştir.⁷⁷ 1710 yılı, beratın tarihindeki kırılma noktalarından biridir. Zira 1710 yılında Sergiz veled-i Sefer azledilmiş ve tercümanlık kadrosu İstanbul'a (elçi yanına) nakledilerek Simon Omero elçi tercümanı olarak atanmıştır.⁷⁸ 1717 yılında Simon Omero ölmüş ve yerine yine elçi yanında tercüman olmak üzere Mossi veled-i Barend tayin edilmiştir.⁷⁹ 1730 yılında incelenen beratın tarihindeki ikinci kırılma noktadır. Çünkü 1730 yılında Mossi veled-i Barend ölmüş ve tercümanlık kadrosu Hanya'ya (Girit) nakledilerek Hanya İngiliz konsolosu yanında görev yapmak üzere Semuel veled-i Yakoden tercüman tayin edilmiştir.⁸⁰ 1734 yılı ise söz konusu beratın tarihindeki üçüncü ve en önemli kırılma noktasıdır. Çünkü İngiltere elçisi Sultana bir dilekçe göndererek kendi yanında tercüman olan Mossi veled-i Barend'i azlettiğini ve yerine Halep İngiliz konsolosu yanında tercüman olarak çalışmak üzere Nimetullah veled-i Elyas'ı atadığını bildirmiş ve yeni tercüman için berat talebinde

⁷² BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 132, hüküm no:497.

⁷³ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 134, hüküm no:520.

⁷⁴ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 139, hüküm no:576.

⁷⁵ BOA, DED, *İngiltere Hadariye Defteri*, Defter No: 10, s. 56, hüküm no:1.

⁷⁶ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 56, hüküm no:13.

⁷⁷ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 63, hüküm no:56.

⁷⁸ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 69, hüküm no:94.

⁷⁹ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 72, hüküm no:116.

⁸⁰ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 78, hüküm no:155.

bulunmuştur.⁸¹ Dikkat çekici nokta elçinin tercüman Mossi Barend'in yerine 4 yıl önce Hanya'da tercüman olarak bulunmak üzere Semuel veled-i Yakoden'i atadığından hiç bahsetmemesi ve Osmanlı yönetiminin de hiç soruşturmadan elçinin talebini kabul ederek Halep konsolosu yanında çalışmak üzere Nimetullah veled-i Elyas'a tercümanlık beratı verilmesini onaylamasıdır. Böylece aynı tercümanın yerine/aynı tercümanlık kadrosuna elçi arzı ve Sultan onayı ile farklı zamanlarda farklı kişiler tayin edilmiştir.

Hanya konsolos tercümanı atanan Semuel veled-i Yakoden 1756 yılında ölmüş ve yerine aynı yerde çalışmak üzere oğlu Harun veled-i Semuel tercüman atanmıştır.⁸² 1759 yılında Harun'un ölümü üzerine yerine Yuda veled-i Hayim tercüman olmuştur.⁸³ Yaklaşık 40 yıl beratı elinde bulunduran Yuda veled-i Hayim 1799 yılında ölmüş ve yerine aynı yerde tercüman olmak üzere Anton veled-i Hanna Sayter atanmıştır. Ancak 7 yıl sonra 1806 yılında "*şürû-ı nizâma mugâyir hareket eylediği vârid olan tahrirâtdan müstebân olmağla ba-fermân-ı ali terkin olunmuştur.*"⁸⁴

İzmir konsolos tercümanı Tomazo'nun beratından 1734 yılında doğan ve Halep konsolosu yanında ihdas edilen tercümanlığa atanan Nimetullah veled-i Elyas 1755 yılında ölmüş ve yerine aynı yerde tercüman olmak üzere Anton Hanna veled-i Sader atanmıştır.⁸⁵ Tercüman Anton Hanna 1764 yılında ölünce tercümanlık kadrosu Trablusşam'a nakledilmiş ve yerine Trablusşam konsolosu yanında tercüman olmak üzere Anton Rizk tayin edilmiştir.⁸⁶ 1790 yılında Anton Rizk tercümanlıktan azledilmiş ve yerine aynı yerde tercüman olmak üzere Hanna Rizk atanmıştır.⁸⁷ Tercüman Hanna Rizk hakkında görebildiğimiz son kayıt 5 Cemaziyelevvel 1221 (21 Temmuz 1806) tarihlidir. Buna göre Trablusşam konsolos tercümanı Hanna Rizk'in hizmetkârı İbrail veled-i Beşara'nın muafiyet emri/hizmetkârlık beratı kaydı "*şürû-ı nizâma mugâyir hareketi vârid olan tahrirâtdan zâhir olmağla*" "terkin" olunmuştur.⁸⁸ Bununla birlikte tercüman hakkında herhangi bir kayda ulaşılamamıştır.

Konuyla ilgili bir başka ilginç durum elçi tercümanı Yorgi Peraki'nin tercümanlığıdır. Evâil-i Ramazan 1106 (15-24 Nisan 1695) tarihli berat kaydına göre, evâhir-i Şaban 1105 (17-25 Nisan 1694) tarihinde Sultan II. Ahmet beratıyla elçi tercümanı olan Yorgi Peraki'nin beratı Sultan II. Mustafa'nın (1695-1703) cülusu nedeniyle yenilenmiştir.⁸⁹ İşin ilginç yanı şudur ki, Sultan II. Ahmet zamanında, 17-25 Nisan 1694 tarihinde beratı yenilenen veya yeni berat verilen 14 elçi tercü-

⁸¹ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 84, hüküm no:204.

⁸² BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 105, hüküm no:324.

⁸³ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 116, hüküm no:390.

⁸⁴ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 141, hüküm no:595.

⁸⁵ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 274, hüküm no:95.

⁸⁶ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 120, hüküm no:410.

⁸⁷ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 139, hüküm no:575.

⁸⁸ BOA, DED, *İngiltere Hadariye Defteri*, Defter No:10, s. 81, hüküm no:4.

⁸⁹ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 60, hüküm no:37.

manı içinde Yorgi Peraki adlı bir tercüman mevcut değildir. Böyle olmakla birlikte İngiltere elçisi Sultana arzuhal göndererek 17-25 Nisan 1694 tarihli Sultan II. Ahmet beratıyla tercüman olan Yorgi Peraki'nin beratının yenilenmesini talep etmiş ve bu isteği Osmanlı yönetimince onaylanmıştır. Böylece aslında var olmayan bir tercümanlık ihdas edilmiş olmaktadır.

Elçi tercümanı Yorgi Peraki, 1707 yılında azledilmiş ve yerine Mıgırdıç Kırkor atanmıştır.⁹⁰ 1730 yılında Mıgırdıç Kırkor'un ölümü üzerine tercümanlık kadrosu Hanya'ya (Girit) nakledilmiş ve Yasef veled-i Sebetay Kavaliro konsolos tercümanı olarak tayin edilmiştir.⁹¹ 1732 yılında Yasef'in ölümünün ardından tercümanlığa Avram veled-i Yasef getirilmiştir.⁹² 1734 yılında Avram veled-i Yasef ölünce tercümanlık kadrosu Halep'e nakledilmiş ve Halep konsolosu yanında tercüman olmak üzere Abraham veled-i Hun atanmıştır.⁹³ 1748 yılında tercüman Abraham'ın ölümü üzerine tercümanlık beratı Halep konsolosu yanında tercüman olmak üzere Abdullah veled-i Cercis'e verilmiştir.⁹⁴ 1760 yılında Abdullah veled-i Cercis'in ölümünü takiben bahsi geçen berat Abdullah veled-i Yosef Mira'ya tahsis edilmiştir.⁹⁵ 1768 yılında Abdullah ölünce tercümanlık beratı Yosef veled-i Mikail'e verilmiştir.⁹⁶ 1775 yılında Mihail ölünce tercümanlık beratı yine Halep konsolosu yanında tercüman olmak üzere Abdullah Bavsil'e verilmiştir.⁹⁷ Abdullah Bavsil'e verilen tercümanlık beratı kaydı 21 Temmuz 1806 tarihinde tercümanın "*şürûl-ı nizâma muğâyir hareketi vârid olan tahrirâtıdan zâhir olmağla bâ-fermân terkin olunmuşdur.*"⁹⁸

5. 1694-1730 Döneminde Yeni İhdas Edilen İngiltere Tercümanlık Kadroları

1694 yılında İngiltere elçisi yanında olmak üzere toplu ihdas edilen tercüman kadrolarına yenilerinin eklenmesine devam edilmiştir. 1694 yılından başlamak üzere 1758 reformunda atıf yapılarak tercüman sayısının "*hadd-i üdali*" aştığı belirtilen 1730 yılına kadar geçen 36 yılda 12 yeni tercümanlık kadrosunun oluşturulduğu görülmektedir. Bu tercüman kadrolarına ilk atanılanlar Yorgi Peraki (elçi yanında), Dominko Madini (Sakız konsolosu yanında), Efrahim Erdini (İzmir konsolosu yanında), İsak (Halep konsolosu yanında), Zakarya veled-i Cakob (İzmir konsolosu yanında), Kohen (Halep konsolosu yanında), Pano Teodos (Atina ve Eğriboz konsolosu yanında), Siliyoti veled-i Hristodola (elçi yanında), Andreya Margos (Girit konsolosu yanında), Todori Taranci (Draç kon-

⁹⁰ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 69, hüküm no:91.

⁹¹ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 77, hüküm no:152.

⁹² BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 81, hüküm no:182.

⁹³ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 83, hüküm no:199.

⁹⁴ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 89, hüküm no:248.

⁹⁵ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 117, hüküm no:395.

⁹⁶ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 122, hüküm no:419.

⁹⁷ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 130, hüküm no:480.

⁹⁸ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 138, hüküm no:562.

solosu yanında), Dimitri veled-i Kostantin (Kıbrıs konsolosu yanında) ve Manos veled-i Ali (?) (Selanik konsolosu yanında) olmuştur. Söz konusu elçi ve konsolos tercümanları/tercümanlıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 3. 1694-1730 yılları Arasında İhsas Edilen İngiltere Tercümanlıkları

Sıra	İhdas Tarihi	İlk Tercümanın İsmi	Görev Yeri	Beratın/Kadronun İptal Tarihi
1	15-24 Nisan 1695	Yorgi Peraki	İstanbul	21 Temmuz 1806 ⁹⁹
2	24 Mart-2 Nisan 1697	Dominko Madini	İzmir	? ¹⁰⁰
3	23 Nisan-2 Mayıs 1697	Efrahim Erdini	İzmir	21 Temmuz 1806 ¹⁰¹
4	11-20 Mayıs 1699	İsak	Halep	25 Nisan 1814 ¹⁰²
5	26 Ağustos-4 Eylül 1700	Zakarya veled-i Cakob	İzmir	1806 ¹⁰³
6	30 Aralık-7 Ocak 1704	Kohen	Halep	6-15 Ağustos 1806 ¹⁰⁴
7	30 Ekim-8 Kasım 1704	Pano Teodos	Atina ve Eğriboz	27 Haziran-6 Temmuz 1806 ¹⁰⁵
8	29 Şubat-9 Mart 1712	Siliyoti veled-i Hristodola	İstanbul	21 Temmuz 1806 ¹⁰⁶
9	17-26 Nisan 1713	Andreya Margos	Girit	29 Mayıs-7 Haziran 1807 ¹⁰⁷

⁹⁹ Yorgi Peraki hakkında yukarıda ayrıntılı bilgi verildiği için burada ayrıntıya girilmemiştir.

¹⁰⁰ Hakkında daha sonra herhangi bir kayda rastlanmamıştır.

¹⁰¹ BOA, DED, İngiltere Nişan Defteri, No: 35/1, s.133, hüküm no:507.

¹⁰² BOA, DED, İngiltere Hadariye Defteri, Defter No:10, s.56, hüküm no:1.

¹⁰³ 1789 yılında beratu yenilenmiştir. Beratının iptal edildiğini bildiren “Nizâm-ı Cedid yürütunun ale-d-devam ıcrasına bu defa kat’i-ül-ıfâd hatt-ı hümiyün şeref-sudür itmiş olmağla ferman ve hizmetkârları yedlerinde olan muafiyet emirleri (...) kaydı terkin olunması bâbında şifâhen fermân-ı ali sâdır olduğuna binaen kaydı terkin olunmuşdur” şeklindeki tarihsiz derkenar göz önüne alınırsa iptal tarihini 1806 yılı kabul etmek makul görünmektedir. BOA, DED, İngiltere Nişan Defteri, No: 35/1, s.136, hüküm no:540.

¹⁰⁴ BOA, DED, İngiltere Nişan Defteri, No: 35/1, s.136, hüküm no:538.

¹⁰⁵ BOA, DED, İngiltere Hadariye Defteri, Defter No:10, s.89, hüküm no:1. Bahsi geçen tercümanla ilgili görülebilen son kayıt budur. Burada ilgili tercümanın hizmetkârından bahsetmekte ise de tercümanla ilgili son kayıt bu olduğundan beratın iptal tarihi olarak söz konusu tarih kabul edilmiştir.

¹⁰⁶ BOA, DED, İngiltere Nişan Defteri, No: 35/1, s.139, hüküm no:574

¹⁰⁷ BOA, DED, İngiltere Nişan Defteri, No: 35/1, s.141, hüküm no:592.

Sıra	İhdas Tarihi	İlk Tercümanın İsmi	Görev Yeri	Beratın/Kadronun İptal Tarihi
10	17-26 Mart 1715	Todori Tarancı	Draç	6-15 Ağustos 1806 ¹⁰⁸
11	29 Ocak 1720	Dimitri veled-i Kostantin	Kıbrıs	29 Mayıs-7 Haziran 1806 ¹⁰⁹
12	29 Ocak 1720	Manos veled-i Ali(?)	Selanik	(6-15 Ağustos) 1806 ¹¹⁰

Yukarıdaki tablodan da açıkça anlaşıldığı üzere bahsi geçen 12 tercümanlık kadrosunun 11 tanesi XIX. yüzyıl başlarında iptal edilmiştir. Bu kadroların kullanımında olduğu sürece İstanbul, Halep, Selanik, İzmir, Tuzla (Kıbrıs) ve Draç gibi Osmanlı ticaret merkezleri arasında dolaşması, XIX. yüzyıl başında hepsinin iptal edilmesi gerçekte bu kadroların bir ihtiyaçtan doğan normal tercümanlık kadroları olmadığını ve farklı amaçlarla ihdas edildiklerini göstermektedir. Örnek olması açısından İzmir İngiliz konsolosu için ihdas olunan 2 tercümanlıktan birisi ile Halep konsolosu yanında oluşturulan bir adet tercümanlık kadrosunun tarihi seyri aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir:

Tablo 4. Tercüman Efrahim Erdini'ye Verilen Beratın Tarihi Seyri (1705-1806)

Tercümanın adı	Atanma Tarihi	Görev Yeri	Görevin Sona Erme Nedeni ve Tarihi
Efrahim Erdini ¹¹¹	23 Nisan-2 Mayıs 1697	İzmir (konsolos yanı)	Ölüm. 4-13 Haziran 1705 ¹¹²
Mossi Erdini	4-13 Haziran 1705	İzmir (konsolos yanı)	Ölüm. 23 Şubat 1721 ¹¹³
Abraham Erdini	23 Şubat 1721	İzmir (konsolos yanı)	Ölüm. 29 Aralık 1736 ¹¹⁴

¹⁰⁸ BOA, DED, *İngiltere Hadariye Defteri*, s.45, hüküm no:1

¹⁰⁹ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s.141, hüküm no:593.

¹¹⁰ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s.140, hüküm no:590. İlgili kayıta sadece yıl (1221) yazılmıştır. Bununla birlikte mevcut işaretlerden bu tarih evâhir-i Ca 1221 olarak düşünülebilir.

¹¹¹ Efrahim Erdini İzmir konsolos tercümanı atandığı zaman hâlihazırda 3 tane tercüman vardı. Kendisiyle birlikte İzmir'deki tercüman sayısı 4 olmuştur.

¹¹² BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s.68, hüküm no:88.

¹¹³ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s.74, hüküm no:131.

¹¹⁴ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s.184, hüküm no:208.

Tercümanın adı	Atanma Tarihi	Görev Yeri	Görevin Sona Erme Nedeni ve Tarihi
Kirkor veled-i Esfador	29 Aralık 1736	İstanbul (elçi yanı)	Ölüm. 26 Mayıs 1749 ¹¹⁵
Rızkullah veled-i Abod	26 Mayıs 1749	Halep (konsolos yanı)	Azıl. 6 Ağustos 1649 ¹¹⁶
Mikail veled-i Anton	6 Ağustos 1649	Halep (konsolos yanı)	Ölüm. 1 Mayıs 1773 ¹¹⁷
Cercis veled-i Beşara	1 Mayıs 1773	Halep (konsolos yanı)	Ölüm. 26 Haziran 1782 ¹¹⁸
Solman veled-i Cercis	26 Haziran 1782	Halep (konsolos yanı)	Beratu iptal. 21 Temmuz 1806 ¹¹⁹

Tablo 5. Tercüman Kohen'e Verilen Beratın Tarihi Seyri (1745-1806)

Tercümanın adı	Atanma Tarihi	Görev Yeri	Görevin Sona Erme Nedeni ve Tarihi
Kohen ¹²⁰	30 Aralık-7 Ocak 1704	Halep (konsolos yanı)	Ölüm. 3 Haziran 1745 ¹²¹
Amira veled-i Diya- mendi	3 Haziran 1745	İstanbul (elçi yanı)	Ölüm. 5 Temmuz 1749 ¹²²
Gariko Rasko veled-i Amira	5 Temmuz 1749	İstanbul (elçi yanı)	Ölüm. 11 Kasım 1774 ¹²³
Dimitri Bakatori ve- led-i Andoni	11 Kasım 1774	İzmir (konsolos yanı)	Beratu iptal. 6-15 Ağustos 1806 ¹²⁴

¹¹⁵ BOA, DED, İngiltere Nişan Defteri, No: 35/1, s.91, hüküm no:252.

¹¹⁶ "İsmi sehv olmağla beratu ahz ve mürd-i mesfûrun mahlûlünden Mikail veled-i Anton" Halep konsolosu yanında çalışmak üzere tercüman olarak atanmıştır. BOA, DED, İngiltere Nişan Defteri, No: 35/1, s.91, hüküm no:255.

¹¹⁷ BOA, DED, İngiltere Nişan Defteri, No: 35/1, s.125, hüküm no:433.

¹¹⁸ BOA, DED, İngiltere Nişan Defteri, No: 35/1, s.133, hüküm no:507.

¹¹⁹ "Şürût-ı nizâma mugâyir hareketi vârid olan tahrirât'dan zâhir olmağla be-ferman-ı ali terkîn olunmuşdur." BOA, DED, İngiltere Nişan Defteri, No: 35/1, s.133, hüküm no:507.

¹²⁰ Kohen'in atanmasından önce Halep konsolosu yanında 1 tercüman bulunuyordu.

¹²¹ BOA, DED, İngiltere Nişan Defteri, No: 35/1, s.88, hüküm no:238.

¹²² BOA, DED, İngiltere Nişan Defteri, No: 35/1, s.91, hüküm no:254.

¹²³ BOA, DED, İngiltere Nişan Defteri, No: 35/1, s.129, hüküm no:472.

¹²⁴ "Şürût-ı nizâma mugâyir hareket cylediği vârid olan tahrirâtdan müstebân olmağla bâ-fermân kaydı terkîn olunmuşdur. Evâhir-i Ca 21" BOA, DED, İngiltere Nişan Defteri, No: 35/1, s.136, hüküm no:538.

6. Bir Beratın Maliyeti

Boogert'e göre 1748 yılında Hollanda büyükelçiliğince verilen bir beratın maliyeti 207 kuruş 90 paraydı ve bu para sadece Osmanlı kalemiyyesinin masrafıydı. 1766 yılında ise kalemiyye masrafı 500 kuruşa kadar yükselmiş ve söz konusu miktar 1780'lere kadar değişmeden kalmıştır.¹²⁵ Mouradgea d'Ohsson bir beratın 2.500-4.000 kuruş arasında olduğunu belirtirken,¹²⁶ İngiliz büyükelçisi John Murray (1765-1775) kendinden önceki elçilerin bir berat için 3.500 kuruş aldığını, kendisinin ise 2.600 kuruş talep ettiğini belirtmiştir.¹²⁷ Bir diğer İngiliz büyükelçisi Sir Robert Liston (1794-1795) ise İngiliz beratlarının 2.500-6.000 kuruş arasında satıldığını ifade etmiştir.¹²⁸ Bir "fahri dragoman"a verilecek beratın maliyeti ortalama 2.500 kuruş olarak kabul edilir ve bu miktarın yaklaşık 2.000 kuruşunun elçi için olduğu düşünülürse, Sultan değişiklikleri ile ölüm, azil veya terk nedeniyle gerçekleşen berat yenilemelerinin elçiler için çok önemli bir gelir kaynağı olduğunu ifade etmek abartı olmayacaktır.¹²⁹ Ayrıca Osmanlı topraklarına gelen Avrupalılar da "Yol Emri" ve "İzn-i Sefine" gibi resmî belgelere gereksinim duyuyorlardı. Bu belgelerin neye mal olduğu konusunda Danimarka Ahkâm ve Nişan Defteri'nde bulunan tarihsiz bir kayıt¹³⁰ oldukça açıklayıcı bilgi sunmaktadır. "*Danimarka Devleti tarafından kâtibe-i sâliyye ve berevât ve vekâlet ve ticaret ve yol emri ve izni sefine için verile gelen mebâliğ malum olmak için işbu mahalle işaret olundu*" başlıklı kayıta verilen bilgiler şöyledir.¹³¹

¹²⁵ Boogert, *a.g.e.*, s. 77.

¹²⁶ Ali İhsan Bağış, *a.g.e.*, s. 32.

¹²⁷ Christine Laidlaw, *a.g.e.*, s. 58.

¹²⁸ Ali İhsan Bağış, *a.g.e.*, s. 32.

¹²⁹ "XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra Fransa ve İngiltere gibi büyükelçiliklerin uhdesine kırk civarında tercümanlık verildiğine göre, elçinin kârının büyük meblağlara vardığını hesaplamak zor olmasa gerektir. Başka bir deyişle, kırk berat ve iki hizmetkârla beraber bir elçi, 120 berat ve fermanın hatırı sayılır bir gelir sağlıyordu. Ayrıca bir padişah değiştiğinde 'tecdid-i berat' gerektiğinden bu da elçiyeye ek bir gelir getiriyordu" Ali İhsan Bağış, *a.g.e.*, s. 32-33.

¹³⁰ Bu bilginin yer aldığı defterde bulunan bir önceki ve bir sonraki kayıt H.1172 yılına aittir. İkinci kayıt 8 Safer 1172 (10 Ekim 1758) tarihlidir. Dolayısı ile belirtilen masrafların 18. yüzyıl ortalarını yansıttığı düşünülebilir.

¹³¹ BOA, DED, Danimarka Ahidname Defteri, Defter No:11/1, s. 1.

Tablo 6. Danimarka Elçiliğince Verilen Belgelerin Maliyeti (XVIII. Yüzyıl Ortaları)

Belgenin Türü	Maliyeti (Kuruş)
Kâtib Efendilerin Saliyyesi	210
Berat Harcı	200
Vekâlet Harcı	100
Yol Emri	40
Ticaret Emri	40
İzn-i Sefine Beheri	10
Kîse-dâr Efendi	100
Defterci Efendilere	60

Danimarka'ya 1757 yılında ahidname verildiği düşünülürse yukarıdaki kaydın XVIII. yüzyılın ikinci yarısına ait oldu söylenebilir. Kayda göre berat harcı, kîse-dâr efendi ile defterci efendilere ödenen toplam ücret 360 kuruş tutmaktadır. Aynı şekilde “yol emri” 200 kuruşa, “izn-i sefine” belgesi ise 170 kuruşa mal olmaktadır. Bu kayıta Reisülküttab'ın berat başına ne kadar ücret aldığı açık değilse de Boogert'ın yayımladığı 1748 yılına ait belgede bu miktarın 60 kuruş olduğu belirtilmektedir.¹³² Danimarka Ahkâm ve Nişan Defteri'ndeki “Defterci Efendiler” ifadesinin Reisülküttab'ı ifade edip etmediği açık değildir. Bununla birlikte belgeler berat verilmesi veya yenilenmesi durumlarında Osmanlı kalemiyyesine ödenen ücretin bir kısmının doğrudan Reisülküttab'a verildiğini ima etmektedir.¹³³ Ali İhsan Bağış da berat elde etmede 4 kişinin (Reisülküttâb, Beylikçi ve iki Tezkireci) önemli olduğunu belirtmektedir.¹³⁴

Yabancı büyükelçiler ve konsoloslar ile Reisülküttablar ve diğer Osmanlı kalemiyye memurlarının beratlar sayesinde gelir elde ettikleri anlaşılıyor. Bu durum bazı beratların nasıl bir iken iki olduğunu veya bazı durumların neden görmezden gelindiğini de açıklamaktadır. Ayrıca özellikle 1730 yılından sonra verilen bazı beratlarla Osmanlı yöneticilerince şerh konulmaya başlanması, ahidnamelere tercümanlarla ilgili sınırlamalar içeren maddeler eklenmesi ve nihayet 1758 tercüman reformu Osmanlıların gelişmelerin ve yapılan berat satışlarının farkında olduğunu ispatlamaktadır. Hatta Osmanlılar bazı durumlarda bir beratın farklı zamanlarda

¹³² Boogert, *a.g.e.*, s. 77.

¹³³ Boogert, *a.g.e.*, s. 78.

¹³⁴ Ali İhsan Bağış, *a.g.e.*, s. 28.

farklı kişilere verilerek gayrimeşru bir şekilde beratların çoğalmasına yol açıldığının da farkındaydı. 1774 yılına ait bir kayıt bu konuda önemli bir belge niteliği taşımaktadır. Kayda göre İngiltere elçisi yanında tercüman olan Gariko Rasko veled-i Amira 1774 yılında ölmüş ve yerine 11 Kasım 1774 tarihinde İzmir İngiliz konsolosu yanında tercüman olmak üzere Dimitri Bakatori atanmıştır. Bu nişan kaydının üzerine şu not düşülmüştür:¹³⁵

İşbu mürd olan Gariko Rasko nâm tercümanın yerine ilci yanında tercüman olmak üzere istida olunur ise amel ve itibar olunmamak üzere kaydı bâlâsına şerh verilmek için Reis-ül-küttab Efendi tarafından tenbih olunduğuna binaen şerh virilmiştir.

7. 1758 Tercüman Reformunun Temel Prensibi

Osmanlılara göre bir “büyükelçilikte” ve o “büyükelçiliğe bağlı bir konsoloslukta” bulunması gereken tercüman sayısı kaç olmalıdır? XVIII. yüzyıl ortalarına kadar elçiler kendileri için veya konsolosları için tercüman talep ettiklerinde bu istekleri kabul edilerek elçinin önerdiği kişiye tercümanlık beratı verilmiştir. Bununla birlikte 1737 yılının “tercüman sayısı” konusundaki dönüm noktalarından biri olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü 1737 yılında İsveç’e verilen ahidnamede ilk kez tercüman konusunda bir sınırlamadan bahsedilmiştir. Buna göre İsveç elçiliğinde 4, elçiliğe bağlı her bir konsoloslukta ise 1 tercüman bulunması yeterliydi.¹³⁶ O tarihe kadar Avrupalı devletlere verilen ahidnamelerde böyle bir sayı zikredilmezken, 1737 yılında verilen ahidnamede böyle bir sınırlamanın kayıtlara geçirilmesini anlamlı olarak değerlendirmek gerekir. 1740 yılında Sicilyateyn (Sicilya-Napoli) Krallığı’na¹³⁷ ve 1782’de İspanya’ya¹³⁸ verilen ahidnamelerde sınır konulmayıp sadece genel bir ifade kullanılmasına rağmen 1757 tarihli Danimarka¹³⁹ ve 1761 Prusya¹⁴⁰ ahidnamelerinde 4/1 kuralının yer alması da oldukça önemlidir. Üstelik Sicilyateyn Krallığı ahidnamesindeki muğlak ifade 1774 yılında açıklığa kavuşturulmuş ve 4/1 kuralı uygulanmıştır.¹⁴¹

¹³⁵ BOA, *DED, İngiltere Nişan Defteri*, No:35/1, s. 129, hüküm no: 472.

¹³⁶ “Devlet-i Aliyye ile İsveç Devleti Beyninde Mün’akid Muahedâtun Suretleridir”, *Muahadat Mecmuası*, c.1, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2008, s. 152.

¹³⁷ “*Ve konsoloslarının ve tercüman ve etba’larının hususlarında sair dost olan düvel elçileri ve tercümanân ve etba’larına olan müsaade misillü muamele oluna*”, Bkz. *Muahadat Mecmuası* c.2, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2008, s. 58-59.

¹³⁸ “*Konsoloslarının ve tercümanân ve etba’larının hususlarında sair dost olan düvel elçileri ve tercümanân ve etba’larına olan müsaade misillü muamele oluna*”, Bkz. *Muahadat Mecmuası*, c.1, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2008, s. 216.

¹³⁹ “*Ve Asitânede mukim elçilerinin yanında yalnız dört nefer ve konsolosları ikamet eden Memalik-i Mahrusede birer nefer tercüman istihdam eyleyeler*”, Bkz. *Muahadat Mecmuası*, c.1, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2008, s. 57.

¹⁴⁰ “*Ve Asitânede mukim elçilerinin yanında yalnız dört nefer ve konsolosları ikamet eden yerlerde birer nefer tercüman istihdam eyleyeler*”, Bkz. *Muahadat Mecmuası*, c.1, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2008, s. 87.

¹⁴¹ Bkz. Mehmet Demiryürek, “The Legal Foundations of the Commercial Relations Between The Ottomans and Neapolitans”, *Bilgi*, Spring 2014, Sayı:69, s. 64.

1737 yılından önce olup 1734 yılında verilen bir berat kaydında da ilginç bir ifade bulunmaktadır. Kayda göre Bedros veled-i Baron 20 Rebiülahir 1147 (19 Eylül 1734) tarihinde İngiltere elçisi yanında tercüman olarak tayin edilmiştir. Onun beratında, daha önceki tercüman beratı kayıtlarında olmayan “*saire sirayet etmemek ve ba'del-helâk muayyen olan tercümanlar misillü ahere tevcih olunmayub ol vakitde kaydı ref' ve terkîn olunmak şartıyla ancak mesfûr hayatda oldukça merhameten*” şeklinde bir ifade bulunmaktadır.¹⁴² Halbuki daha önceki berat kayıtlarında böyle bir şart yoktu ve bir tercüman öldüğünde, görevi bıraktığında veya azledildiğinde tercümanlığı bir başkasına verilmişti. Nitekim Bedros veled-i Baron 1741 yılında “*sui hareketi*” nedeniyle İngiliz elçisi tarafından azledilince berat şartı gereği, beratı yeni birisine verilmemiş ve tercümanlık kaydı silinmiştir.¹⁴³

Bu iki yeni olay Osmanlıların gelişmeleri veya kötüye kullanımı fark etmesinin ve önlem almaya çalışmasının bir işareti olarak yorumlanabilir. Yaklaşık 20 yıl sonrasına ait bir belge çok daha açıklayıcıdır ve kesin bir tarih önermektedir. 7 Safer 1172 (10 Ekim 1758) tarihli bu belgeye göre, Osmanlı Devleti ile dost olan “*düvel-i Nasârânın Dersadetinde ve bazı cezâyir ve medâyin ve benâdirde mukim elçileri ve konsolosları yanlarında olan tercümânların aded ve mikdarları*” 1143 (Temmuz 1730-Temmuz 1731) tarihinden sonra “*hadd-i itidali tecâvüz*” eylemiştir. 1757 yılında Danimarka'ya verilen ahidnameye de değinilen belgede, Danimarka'ya verilen ahidnamede belirtilen sayıdan fazla tercüman atanmayacağı¹⁴⁴ ifade edildikten sonra söz ahidname sahibi diğer devletlere getirilmektedir. Belgeye göre, uzun zamandan beri Osmanlı Devleti ile dost olan “*Françe ve İngiltere ve Niderlanda ve Venedik devletlerinin kırk üç tarihinden sonra asitânede ve taşrada ihdas olunan tercümanları ve tarih-i mezkûrdan sonra akd-i müsâlahâ olunan İsveç ve Nemçe ve Sicilyateyn devletlerinin Asitânede ve taşrada hadd-i itidalden ziyade olan tercümanları hâlik veyahut târik-i hizmet olduklarında tercümanlıkları ahere virilmemek üzere hatt-ı hümayûn*” çıkarılmıştır. H.1143 tarihini milat olarak değerlendiren 1172 (1758) tarihli söz konusu belgeye göre 1758 yılında İngiltere hizmetinde olan tercüman sayısının toplamı 50 idi.¹⁴⁵

Boogert, 1758 reformunun amacının “*berat sayısı değil, beratların nerelerde yoğunlaştığının tespiti*” şeklinde bir amaç taşıdığını¹⁴⁶ ifade etmektedir. Bu görüşe katılmak

¹⁴² BOA, DED, İngiltere Nişan Defteri, No:35/1, s. 84, hüküm no: 202.

¹⁴³ BOA, DED, İngiltere Nişan Defteri, No:35/1, s. 84, hüküm no:202.

¹⁴⁴ Elçi yanında 4 tercüman, her bir konsoloslukta 1 tercüman. Bkz. *Muahadat Mecmuası*, c.1, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2008, s. 57.

¹⁴⁵ Boogert, Kapitülasyonlar ve Osmanlı Hukuk Sistemi adlı eserinde (s. 102) 10 Ekim 1758 tarihli fermanın İngiltere, Fransa ve Hollanda'yı kapsamadığını, buna rağmen onları da kapsayacak şekilde uygulandığını belirtiyorsa da bu doğru değildir. Çünkü bu belgede de görüldüğü gibi ferman bu devletleri de kapsamaktaydı. Bkz. BOA, Fon Kodu: A.DVN.DVE.(3), Dosya No:81, Vesika No:40.

¹⁴⁶ Boogert, *a.g.e.*, s. 102.

mümkün değildir. Çünkü 1758 tercüman reformunun esası 1143 (1730) yılı ile 1172 (1758) yılları arasında verilen tercümanlık beratlarının sahiplerinin ölümü veya görevi bırakmalarından sonra tercümanlıklarının başkalarına verilmemesi ve tercümanlık beratlarının iptal edilerek tercümanlık kayıtlarının silinmesidir. Bir başka deyişle reform açıkça “*hadd-i itidalî*” aşan tercüman sayısını kontrol altına almayı hedeflemiştir. Yani 1758 tercüman reformunun nedeni tercüman sayısının “*hadd-i itidalî*”i geçmiş olmasıdır. Temel mesele, 7 Safer 1172 (10 Ekim 1758) tarihli belgede de vurgulandığı üzere, tercüman beratlarının sayısının artmış olmasıydı.

10 Ekim 1758 tarihli belgedeki fikirleri teyit eden ve 1758 reformunun sınırlarının genişliğini ispatlayan aynı yıla ait başka bir belge daha bulunmaktadır. Evâhir-i Rebiülahir 1172 (22-30 Aralık 1758) tarihli bu ferman¹⁴⁷ Halep valisine ve Halep kadısına hitaben yazılmış, Avrupalı devletlerin konsoloslukları ve tercümanları bulunan diğer yerlere (İzmir, Selanik, Mora, Sayda, Lazkiye-t-ül arab, Trablusşam, Yanya, Narda, Draç, Kıbrıs, Eğriboz, Kandiyе, Hanya, Sakız, Boğaz Hisarları, Mısır, İnebahtı, Ermiye ve Golos) de gönderilmiştir. Fermana göre, konsoloslar tercümana ihtiyaç duydukları için her birinin Osmanlı gayrimüslim tebasından “*kifâyet miktarı tercüman istihdâm itmelerine*” izin verilmiş ve tercümanların kendilerinin, oğullarının ve iki hizmetkârının “*cizyeden ve tekâlif-i örfiyyenin cümlesinden muaf*” oldukları tercümanlık beratlarına yazılmıştır. Bununla birlikte Osmanlı tebası bazı gayrimüslimler kendilerini vergiden kurtarmak, daha az gümrük vergisi ödemek ve başka amaçlarla konsoloslardan “*tezkereler ve patenteler*” alarak “*muafiyet*” iddiasında bulunmaktadırlar. Hatta bazıları Avrupalılar gibi giyinmeye ve bu şekilde dolaşmaya başlamıştır. Bu durum devlet hazinesi ile reyanın düzenine zarar verici olduğundan söz konusu uygunsuzlukların ortadan kaldırılması için padişah fermanı çıkmıştır. Ferman gereğince Hristiyan devletlerin Halep’te “*kaç nefes tercümanları olduğu malum olmak için*” Divan-ı Hümayûn kayıtlarına dayanılarak araştırma yapılmış ve hazırlanan tercüman listesi Halep’e gönderilmiştir. Halep’teki tercümanları gösteren liste Halep’e ulaştığında bir sureti mahkeme siciline kaydedilecek ve bundan sonra Osmanlı Devleti’nin gayrimüslim tebasına koruma amacıyla “*patente ve sened*” vermemeleri ve kime vermişlerse onlardan alarak iptal etmeleri konusunda konsoloslara sert bir uyarıda bulunulacaktır. Ayrıca tercümanlardan, oğullarından, tercümanların ikişer hizmetkârlarından ve konsolosların Avrupalı adamlarından başka hiç kimse “*muafiyet*” iddiasında bulunmayacaktır.

Aralık 1758 tarihli fermanın gönderildiği yerler dikkate alındığı zaman 1758 reformunun temel noktası öncelikle nerelerde, kaç tane tercüman olduğunun anla-

¹⁴⁷ BOA, Dosya No:19, Gömlük No:938, Tasnifin Kodu: C. HR.

şılması ve buna bağlı olarak da tercümanların kendileri, oğulları, iki hizmetkârları ile konsolosların Avrupalı adamları dışında kalan hiç kimsenin “muafiyet” iddiasında bulunmaması gerektiği düşüncesidir. Bir beratın kaç kişiye “muafiyet” sağladığı kesin değildir. Bununla birlikte bazı görüşler ileri sürülebilir. İngiliz Büyükelçisi Murray’e göre, 1767 yılında Reis-ül-küttab 1 tercümanın aslında, (2 hizmetkârı da hesaba katarak), 3 tercüman anlamına geldiğini söylemişti.¹⁴⁸ Boogert, “*her bir beratın en az on yetiškine-dragomana, iki hizmetkârına ve en az yedi oğluna- vergi muafiyeti sağladığını saptamak bile yararlı olacaktır*”¹⁴⁹ demektedir. Bir tercümanın kaç oğlu olduğunu tespit etmek kolay olmadığından ve hizmetkârların oğulları berat kapsamına alınmadığından bir beratın en azından ve kesin olarak 3 kişiye (tercüman ve hizmetkârlarına) “muafiyet” sağladığı açıktır.

8. 1758 Tercüman Reformu ve İptal Edilen İngiltere Tercüman Beratları

İngiltere Nîşan Defteri’nde kayıtlı olan ve 1758 reformuna atıf yapılarak iptal edilen beratların 9 tanesi ile ilgili kayıtların her birinde mutlaka “*Kırk üç tarihinden sonra muhaddes olan tercümanlardan olub mesfûr hâlik veyahut tarik-i hidmet oldukda tercümanlığı ahere verilmemek üzere bâ-hatt-ı hümayûn zârde mukayyed sâdır olan emr-i ali mucibince kaydına şerh verildi. Fi 7 S 1172*”¹⁵⁰ ifadesi veya tarih aynı kalmak kaydıyla buna çok yakın bir ifade kullanılmıştır. Bir kayıta ise (Selanik konsolos tercümanı Dimitri veled-i Nikola Acı Mikli) 1758 reformuna atıf yapılmaksızın sadece “*mesfûr hâlik olmuş olduğu mahallinden gelen tahrîrâtдан müstebân olmağla berat kaydı terkin*” ifadesi vardır.¹⁵¹ Reform H.1143 (1730-1731) tarihinden sonra atanan tercümanları kapsadığından ve söz konusu tercümanlık 3 Ramazan 1149 (5 Ocak 1737) tarihinde oluşturulduğundan¹⁵² reform kapsamına alınmış olmalıdır. Bu dönemde kaydı silinen bir başka İngiliz elçi tercümanı Bedros veled-i Baron’dur. Ama onun durumu farklıdır ve kaydında 1758 reformuna hiçbir şekilde atıf yoktur. Zira o 1758 reformundan önce tercümanlıktan azledilmiştir. İlgili kayda göre 20 Rebiülahir 1147 (19 Eylül 1734) tarihinde İngiltere elçisi yanında tercüman olarak tayin edilen Bedros veled-i Baron “*saire sirayet etmemek ve ba’del-helâk muayyen olan tercümanlar misillü ahere tevcih olunmayub ol vakitte kaydı ref’ ve terkin olunmak şartıyla ancak mesfûr hayatda oldukça merhameten*” tercüman tayin edilmiştir. Bedros veled-i Baron 1741 yılında “*sui hareketi*” nedeniyle İngiliz elçisi tarafından azledilince berat şartı gereği, beratı yeni birisine verilmemiş ve tercümanlık kaydı

¹⁴⁸ Boogert, *a.g.e.*, s. 102.

¹⁴⁹ Boogert, *a.g.e.*, s. 88.

¹⁵⁰ Bu ifadeyi taşıyan ilk kayıt için bkz. BOA, DED, *İngiltere Nîşan Defteri*, No:35/1, s. 97, hüküm no:283.

¹⁵¹ BOA, DED, *İngiltere Nîşan Defteri*, No:35/1, s. 137, hüküm no:553.

¹⁵² BOA, DED, *İngiltere Nîşan Defteri*, No:35/1, s. 84, hüküm no:210.

silinmiştir.¹⁵³ Bedros veled-i Baron ile ilgili kayıt çok önemli bir gerçeği ortaya koymaktadır. 1734 yılında atanan Bedros'un beratına yukarıda belirtilen şekilde bir kayıt konulması, Osmanlıların tercümanlar konusundaki gelişmeleri yakından izlediğini ispatlamaktadır. Ayrıca yukarıda ayrıntılı olarak incelenen ve yine 1734 yılında tercüman atanan Androniko Çeraki'nin beratında da benzer şartların bulunmasını bu açıdan da değerlendirmek yerinde olacaktır.

1758 reformuna atıf yapılarak iptal edilen İngiltere tercümanlarının sayısı kaçtı? Bir Osmanlı belgesine göre, 1730/31-1758 yılları arasında ihdas edilen İngiltere tercümanlarının sayısı 9'dur.¹⁵⁴ Boogert da araştırmasında aynı sayıyı vermektedir.¹⁵⁵ Bununla birlikte İngiltere Nişan Defteri dikkatle incelendiği zaman başka gerçekler ortaya çıkmaktadır. Örneğin 1737 yılında ihdas edilen ve Diyamendi veled-i Anastas'a verilen tercümanlık beratı, her nedense Osmanlı kalemiye memurları tarafından görmezden gelinmiş¹⁵⁶ ve bu tercümanlıkla ilgili kayıtların hiçbirisinin yanına H.1143 (1730-31) yılından sonra ihdas edildiği ve başkasına verilmemesi gerektiği kaydı düşülmemiştir. Öyle anlaşıyor ki, 1730/1731-1758 yılları arasında ihdas edilen tercümanlığın sayısı 11'dir. Ayrıca yukarıda ayrıntısıyla ele alınmış olan Androniko Çeraki ile ilgili kayıtlar da dikkate alınırsa bahsi geçen yıllar arasında yeni atanan tercüman sayısı 12'ye ulaşmaktadır. Usûlsüz olan bu atamalar sonucunda ihdas edilen tercümanlıkların hepsi genel olarak XIX. yüzyıl başında iptal edilmiştir. H.1143 (1730-1731) yılından reformun yapıldığı 7 Safer 1172 (10 Ekim 1758) tarihine kadar geçen sürede İngiltere elçisi tarafından yeni ihdas edilen elçi ve konsolos tercümanları/tercümanlıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

¹⁵³ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No:35/1, s. 84, hüküm no:202.

¹⁵⁴ BOA, Fon Kodu: TS.MA.d, D.5393.0001.00. Bu belgenin İbretnümâ-yı Devlet yazarınca görüldüğü ve aynen kitaba konulduğu görülmektedir. Bkz. Mustafa Kesbî, *İbretnümâ-yı Devlet*, haz: Ahmet Öğreten, *Türk Tarih Kurumu*, Ankara 2002, s. 34. İsmail Hakkı Uzunçarşılı da *İbretnümâyı Devlet'e atfen H.1143 (M.1730)'dan sonra ihdas edilen tercümanlık sayısını 9 olarak vermektedir*. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, *Türk Tarih Kurumu*, Ankara 1988, s. 71.

¹⁵⁵ Boogert, *a.g.e.*, s. 102.

¹⁵⁶ Boogert'e göre XVIII. yüzyılın başında "*her yabancı milletin kayıtları belirli bir Osmanlı kâtibi tarafından tutulurdu.*" Boogert, *a.g.e.*, s. 93. Dolayısıyla işinin ehli bir kâtabın bazı kayıtları atlamasında veya görmezden gelmesinde başka olasılıkların, örneğin hediye, rüşvet vs. gibi, rol oynamış olabileceği gözden uzak tutulmamalıdır.

Tablo 7. 1730-1758 yılları Arasında İhsas Edilen İngiltere Tercümanlıkları

Sıra	İhdas Tarihi	Tercüman(lar)ın İsmi	Beratın/Kadronun İptal Tarihi
1	5 Aralık 1743	Hayim veled-i Menahim ¹⁵⁷	6 Mart 1755 ¹⁵⁸
2	5 Ocak 1737	Diyamendi veled-i Anastas, ¹⁵⁹ Yorgi veled-i Nikola Lazari, ¹⁶⁰ Lazari veled-i Yorgi ¹⁶¹ , Nikola veled-i Acı Mikel ¹⁶² , Dimitri veled-i Nikola Acı Mikel ¹⁶³	14-23 Ekim 1806 ¹⁶⁴
3	26 Ağustos 1742	Yako veled-i Danyel ¹⁶⁵	15-24 Şubat 1761 ¹⁶⁶

¹⁵⁷ İngiltere elçisinin yanında “müceddeden bir nefer tercümanın lüzumu olmağla Hayim veled-i Menahim müceddeden tercüman” atanmıştır. BOA, DED, İngiltere Nişan Defteri, No:35/1, s.87, hüküm no:235.

¹⁵⁸ Bu tarihte tercümanın beratı cülüs nedeniyle yenilenmiştir. Yenilenirken H.1143 tarihinden sonra ihdas edildiği, berat sahibinin ölümünden veya tercümanlıktan ayrılmasından sonra kimseye verilmeyeceği notu sonradan ilave edilmiştir. Fakat bu tercüman ile ilgili olarak İngiltere Nişan Defteri’nde başka hiçbir bilgi bulunmadığı için beratın iptal tarihi olarak yenilenme tarihi kabul edilmiştir.

¹⁵⁹ İngiltere elçisi Sultana arzuhal göndermiş ve “bir nefer tercümanın dahi lüzumu olub ve hâlâ tercümanlığı hizmetinde” olan Diyamendi veled-i Anastas için berat talep etmiş ve Sultan bu talebi onaylamıştır. BOA, DED, İngiltere Nişan Defteri, No:35/1, s.84, hüküm no:210.

¹⁶⁰ Diyamendi veled-i Anastas, 1750 yılında ölünce tercümanlığı Selanik’e nakledilmiş ve Selanik konsolosu yanında çalışmak üzere yerine Yorgi veled-i Nikola Lazari atanmıştır. 1755 ve 1758 yıllarında beratı yenilenmiştir. BOA, DED, İngiltere Nişan Defteri, No:35/1, s.92, hüküm no:258; s.96, hüküm no:280 ve s.114, hüküm no:376

¹⁶¹ Yorgi veled-i Nikola Lazari “terk-i hidmet” ettiği için yerine oğlu Lazari veled-i Yorgi 15 Ekim 1774 tarihinde Selanik konsolos tercümanı atanmıştır. BOA, DED, İngiltere Nişan Defteri, No:35/1, s.129, hüküm no:469.

¹⁶² Lazari veled-i Yorgi 1779 yılında ölmüş, yerine aynı konsolos yanında olmak üzere Nikola veled-i Acı Mikel tayin edilmiştir. BOA, DED, İngiltere Nişan Defteri, No:35/1, s.132, hüküm no:501.

¹⁶³ Nikola veled-i Acı Mikel (bazı kayıtlarda Mikli) 1785 yılında ölmüş ve yerine oğlu Dimitri veled-i Nikola Acı Mikel atanmıştır. BOA, DED, İngiltere Nişan Defteri, No:35/1, s.134, hüküm no:523.

¹⁶⁴ Dimitri veled-i Nikola Acı Mikel’in beratı 1789 yılında yenilenmiş ve 1806 yılındaki ölümü nedeniyle beratı başkasına verilmemiş, hiçbir açıklama olmaksızın kaydının silindiği notu düşünülmüştür. BOA, DED, İngiltere Nişan Defteri, No:35/1, s.137, hüküm no:553.

¹⁶⁵ İngiltere elçisi Sultana arzuhal göndermiş ve “Yako veled-i Danyel elçi-i mümâileyh yanında tercüman olmak üzere müceddeden yedine terümanlık beratı” talep etmiş ve Sultan bu talebi “saire sirâyet etmemek ve ba’de-l-helâk muayyen olan tercümanlar misillü tevcih olunmayub ol vakitte kaydı ref’ ve terk olunmak şartıyla ancak mesfur hayatta oldukça” şartıyla onaylanmıştır. BOA, DED, İngiltere Nişan Defteri, No:35/1, s.87, hüküm no:233.

¹⁶⁶ Yako veled-i Danyel’in beratı cülüs nedeniyle 1755 ve 1757 yıllarında yenilenmiştir. BOA, DED, İngiltere Nişan Defteri, No:35/1, s.102, hüküm no:313;s.107, hüküm no:337. Bu beratın 1757 yılındaki yenilenme kaydı yanına H.1143 tarihinden sonra ihdas edildiği, berat sahibinin ölümünden veya tercümanlıktan ayrılmasından sonra başkasına verilmeyerek kaydın silineceği notu eklenmiştir. Aynı yerde bulunan ikinci not ilk berat kaydında bulunan “saire sirâyet etmemek...” şeklinde başlayan nottur. Bu tercüman ile ilgili olarak İngiltere Nişan Defteri’nde başka kayıt yoktur. Ancak başka bir defterdeki evsıt-ı Receb 1174 (16-25 Şubat 1761) tarihli kayda göre 1761 yılında hayatta idi. Bkz. BOA, DED, İngiltere Hadariye Defteri, No:10, s. 78, hüküm no:322. Hakkında başka kayda rastlanmadığından 1761 yılında öldüğü varsayılmıştır.

Sıra	İhdas Tarihi	Tercüman(lar)ın İsmi	Beratin/Kadronun İptal Tarihi
4	19 Eylül 1734	Bedros veled-i Baron ¹⁶⁷	18 Nisan 1741 ¹⁶⁸
5	17 Nisan 1757	Abdullah bin Musa ¹⁶⁹ , Nasur veled-i Selman ¹⁷⁰	11 Mayıs 1775 ¹⁷¹
6	6 Temmuz 1757	Bedros veled-i Aleksan ¹⁷²	29 Nisan-7 Mayıs 1778 ¹⁷³

¹⁶⁷ İngiltere Nişan Defteri'ndeki kayda göre, elçi sultana arzuhal göndererek "Bedros veled-i Baron tahsil-i maarifete bez-i maddur ve maarifeti zâhir ve mahbul olub müstehak-ı inayet ve sezâvâr-ı atfet olmağla yanında tercüman olub yedine müceddeden tercümanlık beratı verilmesin iltimas etmeğın saire sirayet etmemek ve ba'de-l-helâk muayyen olan tercümanlar misillü ahere tevcih olunmayub ol vakitte kaydı ref' ve terkin olunmak şartıyla ancak mesfur hayatta oldukça merhameten ve maarifetine ittibaen müceddeden tercümanlık beratı tevcih" olunmuştur. BOA, DED, İngiltere Nişan Defteri, No: 35/1, s.84, hüküm no:202.

¹⁶⁸ Bedros veled-i Baron 7 yıl tercümanlık yaptıktan sonra "bazı merite sui hareketi zuhur etmekle yedinde olan beratı ahz ve kaydı terkin" olunmasını elçi rica etmiş ve ilgili berat 18 Nisan 1741 tarihinde iptal edilmiştir. BOA, DED, İngiltere Nişan Defteri, No: 35/1, s.84, hüküm no:202.

¹⁶⁹ İngiltere elçisi Sultana arzuhal göndermiş ve "Haleb konsolosu yanında bir nefer tercümanın dahi lüzumu" olduğunu bildiren Abdullah bin Musa'nın Halep konsolos tercümanı tayin edildiğini ve kendisine berat verilmesini rica etmiştir. Bu istek Sultan tarafından onaylanmıştır. BOA, DED, İngiltere Nişan Defteri, No: 35/1, s.105, hüküm no:326.

¹⁷⁰ Abdullah bin Musa'nın beratı cülus nedeniyle 1757 yılında yenilenmiştir. BOA, DED, İngiltere Nişan Defteri, No: 35/1, s.107, hüküm no:336. Fakat 1758 yılında ölmüş ve yerine 27 Nisan 1758 tarihinde Nasur veled-i Selman atanmıştır. Nasur veled-i Selman ile ilgili berat kaydı yanına onun 1143 tarihinden sonra atanan tercümanlardan olduğu, ölümü veya görevi bırakması durumunda beratın kimseye verilmeyeceği bilgisi ilave edilmiştir. BOA, DED, İngiltere Nişan Defteri, No: 35/1, s.111, hüküm no:359.

¹⁷¹ Nasur veled-i Selman'ın beratı 1774 yılında cülus nedeniyle yenilenmiş ise de 1775 yılında ölmüş ve beratı iptal ve kaydı terkin edilmiştir. BOA, DED, İngiltere Nişan Defteri, No: 35/1, s.127, hüküm no:540.

¹⁷² İngiltere elçisi sultana arzuhal göndermiş ve "yanında bir nefer tercümanın dahi lüzum ve iktizası"nı bildirerek Bedros veled-i Aleksan'ı elçi tercümanı tayin ettiğini ve kendisine berat verilmesini rica etmiştir. İsteği kabul edilmiştir. BOA, DED, İngiltere Nişan Defteri, No: 35/1, s.105, hüküm no:328.

¹⁷³ Bedros veled-i Aleksan'a verilen berat 1758 ve 1775 yıllarında yenilenmiştir. İngiltere elçisi sultana arzuhal göndermiş ve "Haleb konsolosu yanında bir nefer tercümanın dahi lüzumu" olduğunu bildirerek Abdullah bin Musa'nın Halep konsolos tercümanı tayin edildiğini ve kendisine berat verilmesini rica etmiştir. Bu istek Sultan tarafından onaylanmıştır. BOA, DED, İngiltere Nişan Defteri, No: 35/1, s.107, hüküm no:338; s.130, hüküm no:478. 1758'deki yenilemede berat kaydı yanına onun 1143 tarihinden sonra atanan tercümanlardan olduğu, ölümü veya görevi bırakması durumunda beratın kimseye verilmeyeceği bilgisi ilave edilmiştir. 1775 yılındaki yenileme kaydı yanında da "kırk üç tarihten sonra muhaddes olmağla tarik-i hidmet (veyahud) mürd oldukça ahere verilmemek üzere kaydı atikî meşruhdur" notu bulunmaktadır. İngiltere Nişan Defteri'nde kendisiyle ilgili başka kayıt yoksa da başka bir defter kaydına göre evâhir-i Rebiülevvel 1192 (19 Nisan-28 Nisan 1778) tarihinde hayatta idi. Bkz. BOA, DED, İngiltere Mahlut Defteri, s.166, hüküm no:846. Hakkında başka kayıt bulunmadığından 1778 yılında öldüğü varsayılmıştır.

Sıra	İhdas Tarihi	Tercüman(lar)ın İsmi	Beratın/Kadronun İptal Tarihi
7	30 Ekim 1755	Avanis veled-i Hanem ¹⁷⁴	2 Kasım 1799 ¹⁷⁵
8	22 Temmuz 1751	Moz Kasavî ¹⁷⁶ , İsak veled-i David ¹⁷⁷	18 Mart 1784 ¹⁷⁸
9	9 Aralık 1756	Ağyazar veled-i Kırkor ¹⁷⁹ , Lefter veled-i Yorgi ¹⁸⁰	27 Ocak-5 Şubat 1799 ¹⁸¹

¹⁷⁴ İngiltere elçisi arzuhal göndererek “*hüdmetinde olmak üzere müceddeden bir tercüman nasbı muktezi*” olduğunu bildirmiş ve Avanis veled-i Hanem’in elçi tercümanı atandığını, bu nedenle kendisine berat verilmesini rica etmiştir. İsteği kabul edilmiştir. BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s.104, hüküm no:319.

¹⁷⁵ Avanis veled-i Hanem’in beratı, cülüs nedeniyle 1758, 1777 ve 1789 yıllarında yenilenmiştir. BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s.108, hüküm no:343; s.131, hüküm no:489; s.136, hüküm no:539. 1758 yılındaki yenileme kaydı yanına onun 1143 tarihinden sonra atanan tercümanlardan olduğu, ölümü veya görevi bırakması durumunda beratın kimseye verilmeyeceği bilgisi ilave edilmiştir. 1789 yılındaki yenileme kaydı yanına sonradan iki ilave yapılmıştır: “*mersum kırk üç tarihinden sonra muhaddes tercümanlardan olmağla tarik veyahut halik oldukda tercümanlığı ahare verilmemek üzere kayd-ı atiki meşruhdur.*” ve “*Mesfur mürd olmağla beratı ve iki nefer hüdmekâr emüleri kaleme hfz olunmuştur 3 Cemaziyelahir 1214.*” Bilgileri ilave edilmiştir. Hakkında başka bilgi bulunamamıştır.

¹⁷⁶ İngiltere elçisi arzuhal göndererek “*müddet-i medideden beri yannda tercümanlık hüdmetiyle sadakat ve istikâmeti bedidâr olan*” Moz Kasavî’nin elçi tercümanı olarak atandığını bildirmiş ve kendisine tercümanlık beratı verilmesini istemiştir. İsteği kabul edilmiştir. BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s.92, hüküm no:260.

¹⁷⁷ Moz Kasavî 1754 yılında ölmüş ve yerine İsak veled-i David atanmıştır. BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s.100, hüküm no:300.

¹⁷⁸ İsak veled-i David’in beratı, cülüs nedeniyle 1758 ve 1776 yıllarında yenilenmiştir. BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s.108, hüküm no:342; s.131, hüküm no:485. Kasavî’nin beratının 1758 yılındaki yenileme kaydı yanında onun 1143 tarihinden sonra atanan tercümanlardan olduğu, ölümü veya görevi bırakması durumunda beratın kimseye verilmeyeceği bilgisi ilave edilmiştir. 1776 yılındaki yenileme kaydı yanındaki 18 Mart 1784 tarihli ilave kayda göre “*tercüman-ı mesfûr rıza-yı alîye mugayir bazı harekâta cesaret ettiğî*” ve dolayısıyla görevden alındığı elçi tarafından bildirilmiş ve bu nedenle adı geçen tercümanın beratı iptal ve tercümanlık kaydı terkin edilmiştir.

¹⁷⁹ İngiltere elçisi sultana arzuhal göndererek “*tercümanlık hüdmesinde olub el-ân mümâileyhe lüzumu olan*” Ağyazar veled-i Kırkor’un beratsız olduğunu bildirmiş ve kendisine “*müceddeden*” tercümanlık beratı verilmesini istemiştir. İsteği kabul edilmiştir. BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No:35/1, s.105, hüküm no:325.

¹⁸⁰ Ağyazar veled-i Kırkor 1758 yılında ölmüş ve yerine Lefter veled-i Yorgi atanmıştır. Atama kaydı yanına onun 1143 tarihinden sonra atanan tercümanlardan olduğu, ölümü veya görevi bırakması durumunda beratın kimseye verilmeyeceği bilgisi ilave edilmiştir. BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s.111, hüküm no:363.

¹⁸¹ Lefter veled-i Yorgi’nin beratı, cülüs nedeniyle, 1782 yılında yenilenmiştir. Bu yenileme kaydı yanına sonradan onun 1799 yılında öldüğü, 1143 tarihinden sonra ihdas edilen bir tercümanlık olduğu için ölümü nedeniyle de beratının iptal ve kaydının da terkin edildiği bilgisi ilave edilmiştir. BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s.133, hüküm no:504.

Sıra	İhdas Tarihi	Tercüman(lar)ın İsmi	Beratın/Kadronun İptal Tarihi
10	7 Temmuz 1757	Kadez veled-i Arotin ¹⁸²	13-22 Ekim 1759 ¹⁸³
11	17 Mayıs 1757	Tanaş veled-i Todoraki ¹⁸⁴	2 Mayıs 1774 ¹⁸⁵

1758 tercüman reformu, 1730/31-1758 yılları arasında verilmiş olan tercümanlık beratlarının, berat sahibinin ölümü veya tercümanlıktan vaz geçmesi durumunda başkasına verilmemesi esasına dayandırılmıştı. Bunlara ilaveten beratların boşa kalmasına ve başka birisine verilmesine imkân veren durumlardan birisi de tercümanın elçi tarafından “azledilmesi” idi. 1758 reformu ile ilgili olarak berat kayıtlarına ilave edilen “*Kırk üç tarihinden sonra muhaddes olan tercümanlardan olub mesfûr hâlik veyahut tarik-i hidmet oldukda tercümanlığı ahere verilmemek üzere bâ-hatt-ı hümayûn zîrde mukayyed sâdır olan emr-i ali mucibince kaydına şerh verildi. Fi 7 S 1172*” şeklindeki ifade de bu durum yani azil konusu, açıklığa kavuşturulmamıştır. Bununla birlikte uygulamada “azil” işlemine de aynı uygulamanın yapıldığı görülmektedir. Örneğin elçi tercümanları Bedros veled-i Baron¹⁸⁶ ile İsak veled-i David¹⁸⁷ elçi tarafından azledildikleri için beratları iptal edilmiştir.

¹⁸² İngiltere elçisi sultana arzuhal göndermiş ve “*bir nefer tercümanın dahi lüzum ve iktizası olduğuna binaen*” Kadez veled-i Arotin’in elçi tercümanı atandığını bildirmiş ve berat talep etmiştir. İsteği onaylanmıştır. BOA, DED, *İngiltere Nisan Defteri*, No: 35/1, s.105, hüküm no:329. 1758 yılındaki berat yenileme kaydı yanına onun 1143 tarihinden sonra atanan tercümanlardan olduğu, ölümü veya görevi bırakması durumunda beratın kimseye verilmeyeceği bilgisi ilave edilmiştir. BOA, DED, *İngiltere Nisan Defteri*, No: 35/1, s.108, hüküm no:339.

¹⁸³ *İngiltere Nisan Defteri*’nde hakkında 1758 yılındaki berat yenileme kaydı dışında bir kayda rastlanmamıştır. Fakat başka bir defter kaydına göre evâhir-i Safer 1173 (14-23 Ekim 1759) tarihinde hayatta idi. Bkz. BOA, DED, *İngiltere Hadariye Defteri*, No:10, s.71, hüküm no:282. Hakkında başka kayda rastlanmadığından 1759 yılında öldüğü varsayılmıştır.

¹⁸⁴ İngiltere elçisi arzuhal göndermiş ve “*elçi-i mümâileyhin yanında bir nefer tercümanın lüzum ve iktizası olduğuna binaen*” Tanaş veled-i Todoraki’nin elçi tercümanı atandığını bildirek berat verilmesini istemiştir. İsteği onaylanmıştır. Bu kayıt yanına onun 1143 tarihinden sonra atanan tercümanlardan olduğu, ölümü veya görevi bırakması durumunda beratın kimseye verilmeyeceği bilgisi ilave edilmiştir. BOA, DED, *İngiltere Nisan Defteri*, No: 35/1, s.105, hüküm no:327.

¹⁸⁵ Tanaş veled-i Todoraki’nin beratı, cülus nedeniyle, 1758 ve 1774 yıllarında yenilenmiştir. BOA, DED, *İngiltere Nisan Defteri*, No: 35/1, s.114, hüküm no:377; s.125, hüküm no:431. 2 Mayıs 1774 tarihli berat yenileme kaydından sonra hakkında başka kayda rastlanmadığından ve başka bilgi de bulunmadığından 1774 yılı içinde ölmüş olduğu düşünülebilir.

¹⁸⁶ İngiltere elçisi Bedros veled-i Baron’un “*bazı mertebeye sui hareketi zuhur etmekte yedinde olan beratı ahz ve kaydı terkin*” olunmasını rica etmiş ve ilgili berat 18 Nisan 1741 tarihinde iptal edilmiştir. BOA, DED, *İngiltere Nisan Defteri*, No: 35/1, s. 84, hüküm no:202.

¹⁸⁷ İsak veled-i David’in 1776 yılındaki berat yenileme kaydı yanındaki 18 Mart 1784 tarihli ilave kayda göre “*tercümanın mesfûr nıza-yı aliye mugayir bazı harekâta cesaret ettiğiz*” ve dolayısıyla görevden alındığı elçi tarafından bildirilmiş ve bu nedenle adı geçen tercümanın beratı iptal ve tercümanlık kaydı terkin edilmiştir. BOA, DED, *İngiltere Nisan Defteri*, No: 35/1, s. 131, hüküm no:485.

1730/31-1758 yılları arasında verilmiş tercümanlık beratı sahiplerinden Tanaş veled-i Todoraki, Kadez veled-i Arotin, Yako veled-i Danyel ve Hayim veled-i Menahim'e verilen beratların akıbetinin ne olduğu sorusuna kesin bir cevap vermek mümkün olmamaktadır. Çünkü *İngiltere Nişan Defteri*'nde bu konuda kesin bir bilgi yoktur. Tanaş veled-i Todoraki hakkındaki son kayıt 1774, Kadez veled-i Arotin hakkındaki son kayıt 1758, Yako veled-i Danyel hakkındaki son kayıt 1757 ve Hayim veled-i Menahim hakkındaki son kayıt da 1755 tarihlidir. Fakat bu tercümanların öldüğüne, azledildiğine veya görevden ayrıldıklarına dair bir bilgi olmadığı gibi beratlarının iptaline dair de bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Diyamendi veled-i Anastas, Abdullah bin Musa, Moz Kasavî ve Ağyazar veled-i Kirkor'a verilen tercümanlık kadroları 1730/31-1758 yılları arasında ihdas edilmiş olsalar da sahipleri 1758 reformundan önce öldükleri için tercümanlıkları usûl gereği başka birisine verilmiştir. Bununla birlikte Abdullah bin Musa'nın yerine atanan Nasur veled-i Süleyman'ın beratı, tercümanın azlinden dolayı 1775 yılında; Moz Kasavî'nin yerine atanan İsak veled-i David'in beratı, tercümanın azli nedeniyle 1784 yılında ve Ağyazar veled-i Kirkor'un yerine atanan Lefter veled-i Yorgi'nin beratı da tercümanın ölümü nedeniyle 1758 reformu gereği iptal edilmiş ve tercümanlık kayıtları silinmiştir. Diyamendi veled-i Anastas'ın durumu ise farklılık arz etmektedir. Bu tercümanın 1750 yılında ölümünden sonra yerine Selanik İngiltere Konsolosu yanında tercüman olmak üzere atanan sırasıyla Yorgi veled-i Nikola Lazari, Lazari veled-i Yorgi, Nikola veled-i Acı Mikel ve Dimitri veled-i Nikola Acı Mikel'in berat veya berat yenileme kayıtlarında söz konusu tercümanlığın 1730/31-1758 yılları arasında ihdas olunduğuna dair bir bilgi veya kayıt yoktur. Halbuki Yorgi veled-i Nikola Lazari, 1737 yılında ihdas edilen, bir başka deyişle reform kapsamına giren bir tercümanlığa 1750 yılında atanmış, 1755 ve 1758 yıllarında beratı yenilenmiş ve 1774 yılındaki ölümüne kadar tercümanlık yapmıştır. Dolayısıyla 1758 yılındaki yenileme kaydına, ki 24 Kasım 1758 tarihinde, yani reformdan yaklaşık 2 ay sonra yenilenmiştir, bu tercümanlığın 1730 yılından sonra ihdas edildiği ve tercümanın ölümünden veya görevi bırakmasından sonra kimseye verilmemesi gerektiği şerhinin düşülmüş olması gerekirdi. Ama böyle bir şey olmamış ve 1737 yılında oluşturulan bu tercümanlık ancak 1806 yılında sadece "*mesfûrun hâlik olmuş olduğu mahallinden gelen tahriratdan müstebân olmağla berat kaydı terkin olunmuştur. Evâil-i Şsene 1221*" notuyla, yani tercümanın öldüğü bilgisiyle başka bir açıklama yapılmaksızın iptal edilmiştir. Halbuki 1758 reformuna göre bu beratın 1774 yılında tercüman Yorgi veled-i Nikola Lazari'nin görevi bırakması üzerine iptal edilmesi gerekirdi. Bu yapılmamış ve ilgili berat 1806 yılına kadar 32 yıl daha kullanımda kalmaya devam etmiştir.

10. “Fahrî Tercümanlar”, İngiltere Elçileri ve Levant Kumpanyası

Boogert’a göre Levant Kumpanyası “fahrî dragoman” meselesine 1746 yılında müdahil olmuştur. 1746 yılında Halep beylerbeyi “fahrî” dragomanlardan 3.000 kuruş almış, Halep’teki konsololar da durumu İstanbul’a şikâyet etmişlerdi. Kumpanya’ya göre, bahsi geçen para kumpanyanın değil “fahrî” dragomanların cebinden çıkmalıydı ve bu gibi durumların önlenmesi için de bundan sonra bu tür beratlar verilmemeliydi. 1748 yılında Levant Kumpanyası “mahmiler”, bir başka deyişle “fahrî dragomanlar” dahil İngiliz korumasında olanların sayısını sınırlamak istedi ama İstanbul’daki İngiliz büyükelçisi buna karşı çıktı. Kumpanya, elçilerin berat satışından elde ettikleri geliri önlemek istiyordu, çünkü bu “*büyük ve yeni bir belâ*” idi.¹⁸⁸

Boogert’in belirttiğine göre Levant Kumpanyası 1760 yılında konuyu tekrar gündeme aldı ve İstanbul’daki büyükelçi James Porter’a bir emir gönderdi. Kumpanya bu “*belânın büyümesini önlemek üzere bütün gücünü kullanmasını, özellikle de konsoloslara fahrî dragoman ya da hizmetkârlarını himayede uygun sınırları*” aşmama konusunda konsoloslara emir vermesini istedi. Kumpanya ayrıca Doğu Akdeniz’deki konsoloların korumaları altındaki kişilerin tam bir listesini hazırlamalarını ve bu listede “gerçek ve fahrî dragomanları” ayrı ayrı belirtmelerini de istedi. 1673’te Halep konsolosu, Hanna Abdini adında bir fahrî dragoman atadığı zaman, kumpanya “*bu bizi üzümüştür*” diyerek tepki göstermişti.¹⁸⁹ Boogert’ın araştırmasına göre İstanbul’daki İngiliz büyükelçileri Levant Kumpanyası’nın karşı olmasına rağmen “fahrî dragoman” atamaya ve berat satmaya devam ettiler. Büyükelçi Porter buna taraftardı.¹⁹⁰ Çünkü XVIII. yüzyılda en fazla tercümanlık kadrosu oluşturan İngiliz Büyükelçisi Porter idi.

1694-1800 yılları arasında İstanbul’da görev yapan İngiliz büyükelçilerinin ihdas ettikleri yeni elçi ve konsolosluk tercümanlıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

¹⁸⁸ Boogert, *a.g.e.*, s. 94.

¹⁸⁹ Boogert, *a.g.e.*, s. 96.

¹⁹⁰ Boogert, *a.g.e.*, s. 96. Halefleri de aynı politikayı izlemişlerdir. Boogert, *a.g.e.*, s. 97-97.

Tablo 8. İngiliz Elçilerince İhdas Olunan Tercümanlık Kadroları (1694-1800)¹⁹¹

Elçinin Adı	Görev Süresi	Oluşturduğu Yeni Kadro Sayısı
William Paget	1693-1702	12
Sir Robert Sutton	1702-1717	5
Edward Wortley -Montagu	1717-1718	0
Abraham Stanyan	1718-1730	2
George Hay	1730-1736	3
Sir Everard Fawkener	1735-1742	2
Stanhope Aspinwall	1742-1747	2
James Porter	1747-1762	8
Henry Grenville	1762-1765	0
William Kinlouch ¹⁹²	1765-1766	0
John Murray	1766-1775	0
Antony Hayes ¹⁹³	1775-1776	0
Sir Robert Sharpe Ainslie	1776-1794	0
Sir Robert Liston	1794-1795	0
Spencer Smith	1795-1798	0
Toplam	-	32

¹⁹¹ Listedeki elçilerin isimleri ve görev süreleri G. R. Berridge, *British Diplomacy in Turkey, 1583 to the Present*, 283-84'den alınmıştır.

¹⁹² Wood, *Levant Company*, s.252.

¹⁹³ Wood, *a.g.e.*, s.252.

11. 1758 Tercüman Reformundan Sonra İhdas Olunan Tercümanlık Kadroları

İngiltere Nişan Defteri kayıtlarına göre H.1172-1215 (M.1758-1800) yılları arasında sadece 2 tercümanlık kadrosu ihdas edilmiş gibi görülmektedir. Bunlardan birincisi 7 Ekim 1761 tarihinde İngiltere elçisi yanında ikinci tercüman olan Mesfo veled-i Anton'un baş tercüman atanması ve bu nedenle boşalan ikinci tercümanlığa elçi "yanında hizmetinde olan" İstefani Pizani'nin getirilmesi yoluyla oluşturulmuştur.¹⁹⁴ İstefani Pizani'nin daha önce tercüman olduğuna dair bir kayıt bulunmadığından söz konusu kadroyu yeni olarak düşünmek gerekir. İkinci tercüman İstefani Pizani 4 Mayıs 1775 yılında baş tercümanlığa atanmış,¹⁹⁵ sultan değişikliği nedeniyle 9 Kasım 1789 tarihinde de beratı yenilenmiştir.¹⁹⁶ 1798 yılında İstefani Pizani'nin ölümü üzerine tercümanlık kadrosu Kıbrıs İngiliz konsolosu yanına nakledilmiş ve İstefani Pizani'nin yerine "Cezâire-i Kıbrıs'da mukim İngiltere konsolosu yanında tercüman olmak üzere" Sergis veled-i Ovak atanmıştır. 8 yıl sonra Kıbrıs İngiliz konsolosu tercümanı Sergis veled-i Ovak'ın beratı evâsıt-ı Rebiülevvel 1221 (29 Mayıs -7 Haziran 1806) tarihinde iptal edilmiştir.¹⁹⁷ Bahsi geçen yıllar arasında ihdas edilen diğer tercümanlık; Acı Kelil (?) veled-i Aftah'ın Basra İngiliz konsolosu yanına, 6 Şubat 1800 tarihinde atanmasıyla oluşturulmuştur.¹⁹⁸ Bu atamanın gerçekten bir ihtiyaçtan kaynaklanmış olabileceği de düşünülebilir.

1758-1800 yılları arasında İzmir konsolosu yanında da yeni bir tercümanlık ihdası girişimi olmuş gibi görünmektedir. *İngiltere Nişan Defteri* kayıtlarına göre 1768 yılında, İzmir İngiliz konsolosu baş tercümanı Petro veled-i Abro ölmüş ve yerine İzmir'deki İngiliz konsolosu yanında ikinci tercüman olan Pavlo Covani Hemro¹⁹⁹ baş tercüman atanmıştır. Aynı yerde bulunan bir başka kayda göre ise İzmir İngiliz konsolosu yanında baş tercüman olan Petro veled-i Abro ölmüş ve boş kalan tercümanlığına aynı konsolos yanında ikinci tercüman olmak üzere Kosta veled-i Abro atanmıştır.²⁰⁰ İkinci kaydın usule uygun olduğu düşünülebilir. Ölen tercümanın yerine yeni birisi atanmıştır. Bu durumda doğal olarak birinci kayıt temelsiz kalmak-

¹⁹⁴ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 119, hüküm no:402.

¹⁹⁵ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 129, hüküm no:474.

¹⁹⁶ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 137, hüküm no:546.

¹⁹⁷ "Şürût-ı nizâma mugayir hareket ile aher mahalde sakin olduğu bu defa mahallinden gelen tahrirâtdan müstebân olduğuna binaen ba-ferman-ı ali terkin olunmuştur. Evâsıt-ı Rebiülevvel 1221." BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 141, hüküm no:591.

¹⁹⁸ "Medine-i Basra'da mukim İngiltere konsolosu yanında bir nefer tercüman ikâmeti lâzım (ve) mühtim olduğundan" yeni bir tercümanlık ihdas olunmuştur. BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s.142, hüküm no:599.

¹⁹⁹ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 122, hüküm no:420.

²⁰⁰ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 122, hüküm no:421.

tadır. Üstelik birinci kayıta baş tercümanlığa atandığı bildirilen Pavlo Covani'nin beratla ikinci tercüman olduğunu belirtiyorsa da, bu tercümanla ilgili olarak önceki yıllara ait bir kayıt *İngiltere Nişan Defteri*'nde mevcut değildir. Bir kadroya iki kişi atanamayacağına göre ilk atama usulsüzdür ve yeni bir kadro ihdas edilmiştir.

Bununla birlikte her nedense, 6 yıl sonra, 1774 yılında durum düzeltilmiştir. 19 Mayıs 1774 tarihli kayda göre, İzmir konsolos tercümanı Pavlo Covani ölmüş ve yerine ikinci tercüman Kosta veled-i Abro baş tercüman atanmıştır.²⁰¹ İkinci tercüman Kosta veled-i Abro'nun yerine yeni birisi tercüman atanmadığı için kadro tekrar birleştirilmiş duruma gelmiş, gayrimeşru durum ortadan kalkmıştır. Tercüman Kosta veled-i Abro, 1779 yılında ölünce yerine Arakel veled-i Abro aynı yerde görev yapmak üzere baş tercüman atanmıştır.²⁰² Baş tercüman Arakel veled-i Abro'nun beratı sultan değişikliği nedeniyle 5 Ağustos 1789 tarihinde yenilenmiş ise de evâhîr-i Cemaziyelevvel 1221 (6-15 Ağustos 1806) tarihinde berat kaydı silinerek tercümanlık kadrosu iptal edilmiştir.²⁰³

12. Tüccar, Mültezim ve Banker Olan “Fahrî Tercümanlar”

“Fahrî tercümanların” tercümanlık beratına sahip olmaları onlara büyük avantajlar sağlıyordu. Bu tür tercümanların gerçek niyetinin aslında “tercümanlık” yapmak olmayıp, tercümanlık beratının sağladığı avantajlardan yararlanarak, serbestçe ticarî veya benzer faaliyetlerde bulunmak amacı taşıdığına dair birçok örnek bulunmaktadır. Bilindiği üzere tercümanların sadece kendileri değil oğulları ve hizmetkârları da tercümanlık beratının koruması altında bulunuyorlardı. 1753 yılına ait bir kayda göre İngiltere elçisi tercümanlarından Hayim veled-i Menahim, oğlu Menahim'i İstanbul, Galata, Haslar ve Üsküdar kazalarına göndermişti. Tercümanın oğlu Menahim bu seyahati sırasında “*hilâf-ı şer'-i şerif ve mugayir-i ahidnâme-i hümayûn ve şürût-ı berât-ı âlişân müdahale ve rencide ve remide olunmak icâb itmez iken cizye-dâr kolcuları ve kolluklarda olanlar ve sairler hilâf-ı ahidnâme-i hümayûn ve mugayir-i şürût-ı berât-ı âlişân*” cizye talep edilerek veya başka bahanelerle sebepsiz yere rahatsız edilmiştir. Bunun üzerine İngiltere elçisi sultana bir dilekçe göndermiş ve tercüman Hayim veled-i Menahim'in sahip olduğu berat şartları gereğince tercümanın oğlu Menahim'den seyahati sırasında şer'i şerife, ahitnameye ve berat şartlarına aykırı cizye istenilerek veya başka bahanelerle rahatsız edilmemesi ve giyimine karışılmaması

²⁰¹ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 126, hüküm no:439.

²⁰² BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 132, hüküm no:499.

²⁰³ “Şürût-ı nizâma mugayir hareket cylediği vârid olan tahrîrâtдан müstebân olmağla ba-ferman kaydı terkin olunmuşdur. Evâhîr-i Ca 21”. BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 136, hüküm no:535.

için hükmi hümayun ricasında bulunmuştur. Elçinin isteği kabul edilerek İstanbul, Galata mollalarına, Yeniçeri Ağası'na, Haslar ve Üsküdar kazaları naiblerine ve Galata voyvodasına hitaben hükmi hümayun yazılmıştır.²⁰⁴

Tercüman Hayim veled-i Menahim'in oğlunun hangi amaçla bahsi geçen yerlere seyahat ettiği belli değilse de elçi tercümanı Bedros veled-i Aleksan'ın oğlu Mıgırdıç ile ilgili kayıt biraz daha açıklayıcıdır. 1759 yılına ait kayda göre tercüman Bedros veled-i Aleksan oğlu "*Mıgırdıç'ı bazı mesâlihi için Üsküdar'dan Sivas ve Eğin ve Arabgir ve havâlılerine göndermek murad*" etmiştir. Fakat "*bazı mesâlihi*" ne olduğu açıklanmamıştır. Bununla birlikte durumu sultana yukarıdakine benzer bir dilekçeyle bildiren İngiltere elçisi, seyahat edecek kişilerin seyahatleri sırasında rahatsız edilmemeleri için hükmi hümayun rica etmiş, elçinin talebi kabul edilmiştir.²⁰⁵

Elçi tercümanı Avanis veled-i Hanem ile ilgili 1760 yılına ait kayıt da yukarıdakine benzemektedir. Buna göre tercüman Avanis veled-i Hanem "*bazı husûs için Üsküdar'dan*" Halep, Erzurum, Kars ve Kudüs'e gidip gelmek istemiştir. Buradaki "*bazı husus*" ifadesi de açık değildir. Elçi konuyla ilgili dilekçesinde, "*tercüman-ı mesfûr ve yanında olan bir nefer oğlu ve iki nefer hizmetkârlarıyla*" bahsi geçen yerlere varıp gelinceye kadar, gerek yolculuğu sırasında gerekse konakladığı yerlerde ziyedarlar ve başkaları tarafından hiçbir bahane ile rahatsız edilmemesi, tercüman ile davası olup dört bin akçeyi geçen davaların yerel mahkemede görülmeyerek İstanbul'a havale edilmesi ve bahsi geçen kişilerin korunması için hükmi hümayun rica ettiğini belirtmiştir. Elçinin talebi kabul edilmiştir.²⁰⁶

Yukarıdaki kayıtlardan tercümanların, oğullarının veya hizmetkârlarının "*bazı hususlar*" için seyahat ettikleri belirtilmiş ise de söz konusu hususların ne olduğu açıklanmamıştır. Bununla birlikte elçi tercümanı Avanis veled-i Hanem ile ilgili birkaç kayıt ve Selanik İngiltere konsolosu tercümanları Dimitri veled-i Bekla ve Yorgi veled-i Nikola Lazari ile ilgili kayıtlar "*fahrî tercümanların*" hangi işlerle uğraştıklarını oldukça iyi açıklamaktadır.

Dimitri veled-i Manol Bekla, İngiltere Selanik konsolos tercümanı olarak 1765 yılında atanmış ve kendisine tercümanlık beratı verilmişti.²⁰⁷ Tercüman Dimitri'ye verilen tercümanlık beratı kadrosu 28 Mart 1720 tarihinde ihdas edilmiş ve aynı

²⁰⁴ BOA, DED, *İngiltere Mahlut Defteri*, s. 28-29, hüküm no. 99.

²⁰⁵ BOA, DED, *İngiltere Mahlut Defteri*, s. 74, hüküm no.299.

²⁰⁶ BOA, DED, *İngiltere Mahlut Defteri*, s. 74, hüküm no.299.

²⁰⁷ Dimitri veled-i Manol Bekla, İngiltere elçisi tarafından azledilen elçi tercümanı Haçador veled-i Esfador'un yerine 3 Mart 1765 tarihinde Selanik konsolos tercümanı olarak atanmıştır. BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 120, hüküm no:413.

tarihte bu kadroya Selanik, Yenişehir, Aynaroz, Golos, Ezdin ve Eğriboz İngiltere konsolosu tercümanı olarak Manoş veled-i Temli atanmıştı. Bu şekilde oluşturulan tercümanlık kadrosuna 16 Şubat 1734 tarihinde Şehpoz veled-i Minas (elçi yanında),²⁰⁸ 4 Nisan 1754 yılında Haçador veled-i Şehpoz (elçi yanında),²⁰⁹ 3 Mart 1765 tarihinde Dimitri veled-i Manol Bekla (Selanik konsolosu yanında)²¹⁰ ve 29 Ağustos 1798 tarihinde Musa veled-i Danyel Borla (Selanik konsolosu yanında)²¹¹ atanmıştır. Tercüman Musa veled-i Danyel Borla 1806 yılında ölünce tercümanlık beratı başka birisine verilmemiş ve tercümanlık kaydı silinmiştir.²¹²

Bahsi geçen tercümanlık kadrosuna Selanik İngiltere konsolos tercümanı atanan Dimitri veled-i (Manol) Bekla, 1780 yılında hizmetkârlarından birisini “*bazı emtia ile medine- Siroz’a*” (Serez) göndermiştir. Hizmetkâr, bahsi geçen malları Serez’de satmış ve 1.300 kuruş gelir elde etmiştir. Sattığı mallardan elde ettiği 1.300 kuruşla Serez’den Selanik’e dönerken hizmetkâr yolda 8 kişilik bir eşkiya grubunun saldırısına uğramış ve parası, elbiseleri ve silahları gasp edilmiştir. Tercümanın olayı İngiltere elçisine bildirmesi üzerine elçi “*mahall-i merkurda bulunan kurânın ayan ve kocabaşları Selanik’e ihzâr ve bâ-del-istintak eşkiya-yı merkur kimler ise*” ortaya çıkarılması ve gasp edilen malların tamamen geri alınarak tercümana verilmesi konusunda emr-i şerif ricasında bulunmuştur. Bu rica üzerine Selanik mütesellimine bir emr-i şerif gönderilmiş ve bölgenin “*zabûlân ve ayamı*” ile işbirliği yapılarak gasp edilen malların kurtarılması ve eşkiyaların da hapsedilmesi için gerekenin yapılması emredilmiştir.²¹³

Elçi tercümanı Anavis veled-i Hanem’in başına da yukarıdakine benzer bir olay gelmiştir. Tercüman Avanis “*bazı umûr ve husûsunu rü’yet zımnında*” oğluyla birlikte bir hizmetkârını 1781 yılında Serez’e göndermiştir. Tercüman, oğlu ve hizmetkârı ile “*Uzunca-abad panayırına emtia-i mütenevvia*” göndermiş ve bahsi geçen kişiler panayırda satılan mallardan 8.859 kuruşluk gelir elde etmişlerdir. Kazandıkları parayı hayvanlara yükleyerek bir kervan ile birlikte Serez’e doğru yola çıkan tercümanın oğlu ve hizmetkârı 27 Eylül 1781 tarihinde, 16 kişilik bir eşkiya grubunun saldırısına uğramış, 1 Müslüman ve 2 Rum eşkiyalarca öldürülmüş ve 8.859 kuruş da eşkiyalar tarafından gasp edilmiştir. Tercümanın, olayı İngiltere elçisine bildirmesi üzerine

²⁰⁸ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 83, hüküm no:193.

²⁰⁹ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 95, hüküm no:272.

²¹⁰ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 120, hüküm no:413.

²¹¹ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 140, hüküm no: 590.

²¹² “*Mesfûr hâlik olub şûrût-ı berata mugayir hareket cylediği vârid olan tahrirâtdan müstebân olmağla bâ-ferman kaydı terkin olunmuşdur. Evahir-i Ca 1221*”. İlgili kayıta, altı çizili bölümün üzeri sonradan çizilmiştir. BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 140, hüküm no:590.

²¹³ BOA, DED, *İngiltere Mahlut Defteri*, s. 173, hüküm no.885.

elçi sultana bir dilekçe göndererek özel bir görevli tayin edilmesini ve olayın soruşturulması, gasp edilen 8.859 kuruş nakit paranın “*ayan-ı vilayetden taleb*” edilmesini, eğer bölge ayanı olayın aydınlatılmasına muhalefet ederlerse Selanik’e getirilerek mahkemeye çıkarılmalarını ve bu amaçla Selanik mutasarrıfı ile Vize ve Selanik kadılarına hitaben birer emr-i şerif gönderilmesini rica etmiştir. İlgilere gönderilen 28 Ekim-6 Kasım 1781 tarihli emr-i şerife göre İstanbul’dan gönderilecek özel görevli ve bölge idarecileri tarafından “*eşkyya-yı mezbûr ayan ve söz sahiplerine buldurulub Selanik’e*” gönderilecek ve gasp edilen tercümanın parasının tercümana iadesi sağlanacaktır.²¹⁴

Bu iki olayda şu dört hususa dikkat edilmesi yerinde olur. Birincisi tercümanların açık ve net olarak ticaretle uğraşıyor olmasıdır. İkincisi ticaretten elde edilen meblağın yüksekliğidir. Üçüncüsü tercümanların hizmetkârının ve oğlunun tercümanlık beratının koruması altında seyahat ediyor olmasıdır. Dördüncüsü ise tercümanın faaliyetlerinin serbestçe ve sorunsuzca yürütülmesinin temini konusunda İngiltere elçisi gibi güçlü bir müttefike sahip olmasıdır. Elçi, olayı doğrudan sultana yansıtılabildiği için, bir başka deyişle tercüman özel bir koruma altında bulunuyor demektir. Normal bir tüccarın bu tür imtiyazlara sahip olmadığı unutulmamalıdır.

Tercümanlarla ilgili olan ve kayıtlara geçen başka birkaç olay ise “fahri tercümanların” ticaret dışında para getirici işlerle de (bankerlik/sarraflık) uğraştıklarını göstermektedir.²¹⁵ 1702²¹⁶-1753²¹⁷ yılları arasında 51 yıl İngiltere elçi tercümanı olarak hizmet eden Luka Kir(i)ko Halep Beylerbeyi Abdurrahman Paşa’nın Halep’te yaşayan Kapıkethüdası İbrahim Ağa bin Ahmet Ağa’ya H. 1120 (M.1708-9) yılında “*cihet-i karz-ı şer’iden temessükü mucibince*”, yani borç olarak ve senet karşılığı 270 kuruş borç vermiştir. Tercüman birkaç kez borcun ödenmesini talep etmiş ise de 1720 yı-

²¹⁴ BOA, DED, *İngiltere Mahlut Defteri*, s. 173, hüküm no.885.

²¹⁵ Tercümanların bankerlik/sarraflık yaptıklarını belgeleyen kayıtlarda ne yazık ki “faiz oranı” ile ilgili açık bir kayda rastlanmamıştır. Ancak yabancı konsololar da bankerlik/sarraflık yapıyorlardı ve elde edilen kâr/faiz oranı %20 ile %30 arasında değişiyordu. Bkz. Kemal Çiçek, “Diplomat, Banker ve Tüccar: 18. Yüzyıl Başlarında Larnaka’da Para Ticareti ve Yabancı Sermaye”, *Osmanlı Araştırmaları*, s. 21 (2001), s. 276, 280.

²¹⁶ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 65, hüküm no: 68. Tercüman Luka Kir(i)ko, 1694 yılında beratı yenilenen 6 İngiltere elçi tercümanlarından biri olan Dimitrasko Timoni’nin yerine 1702 yılında atanmıştır. Tercüman Luka’nın ölümünden sonra bu kadroya 1753 yılında Mesfo veled-i Esfador (bazı kayıtlarda Anton), 1775 yılında İstefano veled-i Pizani ve 1798 yılında Sergis veled-i Ovak tercüman atanmıştır. Sergiz dışındakiler elçi yanında tercümandır. Sergiz ise Kıbrıs İngiltere konsolosu yanında tercüman idi. Tercüman Sergiz “şürût-ı nizâma mugayir hareket ile aher mahalde sakin olduğu bu defa mahallinden gelen tahrîttâdan müstebân olduğuna binaen bâ-ferman-i alî” kadro iptal edilmiş ve tercümanlık kaydı silinmiştir. Bkz. BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 58, hüküm no:23; s. 65, hüküm no: 68; s. 93, hüküm no: 266; s. 119, hüküm no:402; s.129, hüküm no: 474; s. 141, hüküm no: 591.

²¹⁷ BOA, DED, *İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 93, hüküm no:265.

İna geldiğinde borç hâlâ ödenmemiştir ve tercüman alacağıının tahsili için İngiliz elçisine müracaat etmiştir. Elçi, sultana sunduğu ilgili yazısında, tercüman Luka Kir(i)ko'nun Halep konsolos tercümanı Yozeb Pizani'yi kendisine vekil tayin ettiğini belirterek tercümanın alacağıının Halep mahkemesi aracılığıyla tahsili konusunda tercüman Pizani'ye yardımcı olunması için Halep yetkililerine emr-i şerif gönderilmesini rica etmiştir.²¹⁸ Halep'e bu yolda bir emr-i şerif gönderilmiş ise de 1723 yılı sonlarına geldiğinde borcun hâlâ ödenmemiş olduğu anlaşılıyor. Çünkü bu kez de borcu ödemediği ve emr-i şerife itaat etmediği için Halepli İbrahim Ağa bin Ahmet Ağa'nın İstanbul'a gönderilerek borcun tahsilinin sağlanması amacıyla yeni bir emr-i şerif yazılarak Halep'e gönderilmiştir.²¹⁹

Elçi tercümanı Luka Kir(i)ko ile ilgili ilginç bir kayıt da 1725 yılına aittir. İlginçtir, çünkü bu kayıt açıkça tercümanların iltizam işlerine de karıştıkları ve mültezimlik yaptıklarını belgelemektedir. Evâil-i Cemaziyelahir 1137 (15-24 Şubat 1725) tarihli kayda göre Elçi tercümanı Luka Kir(i)ko, 1 Mart 1136 (12 Mart 1724) tarihinden itibaren geçerli olmak üzere Narda iskelesi Duhan Gümrüğü Mukataasını Selanikli Androniko ile birlikte işletmeye başlamıştır. Mukataanın iltizam bedeli belirtilmemiş olsa da hatırı sayılır bir miktarın varlığını düşünmek yanlış olmaz.²²⁰

Alacağıının tahsili konusunda aracı olması için İngiltere elçisine başvuran tercümanlardan birisi de 4 Ağustos 1750 yılında²²¹ Selanik İngiltere konsolos tercümanı olan Yorgi veled-i Nikola Lazari'dir. İşbu tercüman Yorgi Selanik'e bağlı Zaçeste köyünde yaşayan bazı kimselerden, elinde bulunan senet karşılığı olarak H.1160 (M.1747) yılından beri toplam 5.500 kuruş alacağı vardı. Tercüman birkaç kez alacağıının ödenmesini talep etmiş ise de borçlular borcu ödemeye yanaşmamışlardır. İngiltere elçisi 1752 tarihli dilekçesinde durumu bu şekilde bildirdikten sonra, tercümanın alacağıının Selanik mahkemesi aracılığıyla tahsilini emreden bir emr-i şerif ricasında bulunmuş, ricası kabul edilmiştir.²²² Tercüman Yorgi'nin Selanik'e bağlı Kozan köyünde sakin Mihali Gavanoş'dan da elindeki senet karşılığı H.1160 (M.1747) yılından beri 1.153 "*florin tabir olunur nemçe gurusu*" alacağı vardı. Tercüman, alacağıının ödenmesini istediği zaman borçlu hile yoluna sapmış ve borcunu ödememiştir. İngiltere elçisi 1752 tarihli dilekçesinde durumu böylece açıkladıktan

²¹⁸ BOA, 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 52, hüküm no:4.

²¹⁹ BOA, 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 64, hüküm no:4.

²²⁰ BOA, 2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri, s. 72, hüküm no:3.

²²¹ BOA, DED, İngiltere Nişan Defteri, No:35/1, s. 92, hüküm no:258.

²²² BOA, DED, İngiltere Mahlut Defteri, s. 23, hüküm no:85.

sonra tercümanın alacağına Selanik mahkemesi aracılığıyla tahsilini emreden bir emr-i şerif ricasında bulunmuş ve ricası kabul edilmiştir.²²³

Tercüman Yorgi ile ilgili kayıtlar 2 önemli ve ilginç durumu ortaya koymaktadır. Birincisi tercüman Yorgi'nin Selanik'teki İngiltere konsolos tercümanı olmasına rağmen "*bâ-emr-i âli*" Selanik'e bağlı Zaçeste Köyü'nde yaşıyor olmasıdır. Tercümanın hizmet ettiği konsolos yanında bulunması gerekmez mi?²²⁴ İkincisi tercümanın alacaklarının başlangıç tarihinin tercüman atanmasından 5 yıl önceye dayanıyor olmasıdır. Dolayısıyla tercüman Yorgi'nin tercüman atanmadan önce de bankerlik gibi bazı işlerle meşgul olduğu, tercüman beratının işlerini kolaylaştırdığı yani İngiltere elçisi himayesine girdiği ve bu amaçla berat sahibi olduğu anlaşılmaktadır.

Elçi tercümanı Atnaş (Tanaş) veled-i Dimitraki ile ilgili kayıtlar da ilginçtir. Çünkü bu kayıtlardan bankerlik işine sadece tercümanların değil, tercüman beratı koruması altında olan tercüman oğullarının da dahil olduğu anlaşılmaktadır. 29 Mart 1741-10 Ağustos 1747²²⁵ döneminde elçi tercümanı olan Atnaş (Tanaş) veled-i Dimitraki'nin H. 1150 (M.1737-38) yılından beri Pınarhisar kazasına bağlı Yeniköy'de yaşayan 7 kişiden "*361 gün vade ile 1.200 kuruş alacağı*" vardı. 1742 yılına geldiği zaman borç hâlâ ödenmediği için tercüman borcun tahsili için İngiltere elçisine başvurmuş ve elçi borcun tahsili için Edirne Mollasına, Edirne Bostancıbaşına ve Pınarhisar naibine hükm-i hümayun yazılmasını sağlamıştır.²²⁶ Bahsi geçen tercümanın Yanaki adlı bir oğlu vardı. Yanaki'nin Pınarhisar kazası köylerinden Tepe Köyü'nde ikamet etmekte olan 10 kişiden imzalı senet ve borçluların birbirine kefaleti gereğince H.1150 (M.1737-38) yılından beri 635 kuruş alacağı bulunuyordu. 1742 yılına geldiğinde borç hâlâ ödenmediği için Yanaki, babası aracılığıyla İngiltere elçisine müracaat etmiştir. Elçinin talebi ile Pınarhisar naibi huzurunda davanın görülmesi, "*sübut*" bulan borcun tahsil edilmesi, borçluların borcu ödememekte ısrar etmeleri durumunda ise Edine Bostancıbaşı'nın borçluları Edirne'ye getirmesi ve Edirne mahkemesi aracılığıyla borcun ödenmesinin sağlanması konusunda Edirne Mollasına, Edirne Bostancıbaşına ve Pınarhisar naibine hitaben bir hükm-i hümayun yazılmıştır.²²⁷ Bu örnekte ilgili borcun tercüman atanma tarihinden yaklaşık 5 yıl önce olduğuna ve tercümanlık beratının gücünün borcun tahsili amacıyla kullanıldığına dikkat edilmesi yerinde olur.

²²³ BOA, *DED, İngiltere Mahlut Defteri*, s. 23, hüküm no:86.

²²⁴ BOA, *DED, İngiltere Mahlut Defteri*, s. 24, hüküm no:88.

²²⁵ BOA, *DED, İngiltere Nişan Defteri*, No: 35/1, s. 86, hüküm no: 226; s. 89, hüküm no: 246.

²²⁶ BOA, *2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri*, s. 168, hüküm no:2.

²²⁷ BOA, *2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri*, s. 168, hüküm no:1.

Sonuç

1758 tercüman reformunun temel prensibi, iddia edildiği gibi beratların ne-relerde yoğunlaştığının tespiti değil, 1730/1731-1758 yılları arasında ihdas edilmiş olan tercümanlık beratlarının/kadrolarının –ölüm, azil, terk durumlarında- başka kimselere verilmeyerek kadronun iptali düşüncesidir. Bu reformun yine iddia edildiği gibi İngiltere, Fransa ve Hollanda gibi devletleri kapsamadığı da doğru değildir. Reform, ahidname sahibi bütün devletlerin tercümanlarını kapsam dahiline almıştır.

1758 tercüman reformuna İngiltere açısından bakıldığında ilk fahri dragoman atamasındaki kapsamlı girişimin 1694 yılında yapıldığı ve 7 adet yeni (fahri) dragoman atandığı anlaşılmaktadır. 1694-1758 yılları arasında bu şekilde 31 yeni İngiltere tercümanlığı kadrosu ihdas edilmiştir. Reformun kapsadığı yıllar arasında, yani 1730/31-1758 yılları arasında yeni oluşturulan tercümanlık kadrosu sayısı ise daha önceki çalışmalarda iddia edildiği gibi 9 değil, 12'dir. Dolayısıyla bazı durumlarda Osmanlı kalemiyye memurlarının bazı kayıtları görmezden gelebildikleri de anlaşılmaktadır. Bu nedenle bazı belge, kronik ve araştırmalarda verilen rakamların orijinal defter kayıtları dikkate alınarak yeniden oluşturulması gerekmektedir.

1694-1730/31 yılları arasında 19, 1730/31-1758 yılları arasında 12 ve reformun yapıldığı 1758 yılından sonra (1758-1800 yılları arasında) sadece yeni 2 tercümanlık kadrosunun oluşturulmuş olması reformun hedefine ulaşmış olduğunu göstermektedir. Ayrıca reform kapsamına alınan 1730/31-1758 yılları arasında ihdas edilmiş olunan tercümanlık kadrolarının hemen tamamı XIX. yüzyıl başlarında iptal edilmiştir. Bu iki sonuç, İngiltere tercümanları söz konusu olduğunda, Osmanlılar açısından reformun başarısını gösterir.

Esasında “tercüme” işleriyle uğraşmayan ve tercümanlık beratının sağladığı imtiyazları kendi özel işlerinde kullanan tercümanların özellikle ticaret, bankerlik ve iltizam işleriyle de uğraştıkları anlaşılmaktadır. Hatta bazı tercümanlar tercümanlık beratına sahip olmadan önceki alacaklarının tahsilinde beratın sağladığı imtiyazı kullanmışlar ve alacaklarının İngiltere elçisi aracılığıyla tahsilini sağlamışlardır.

KAYNAKLAR**Arşiv Kaynakları**

A. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Düvel-i Ecnebiye Defterleri (DED)

İngiltere Nişan Defteri, No:35/1.

İngiltere Hadariye Defteri, No:10.

Danimarka Ahidname Defteri, No:11/1.

İngiltere Mahlut Defteri, No:36/2

B. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Divan-ı Hümayun Ahkâm Defterleri
2 Numaralı Mora Ahkâm Defteri.

C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Belgeleri

Fon Kodu: C. HR.Dosya No:19, Gömlek No:938,

Fon Kodu: TS.MA.d, D.5393.0001.00.

Fon Kodu: A.DVN.DVE.(3), Dosya No:81, Vesika No:40.

Kitap ve Makaleler

Akgün, Seçil-Kulu, M. Mustafa, "İngiltere Devlet Arşivi Belgeleri Işığında XIX. yüzyıl Sonunda İstanbul'da İngiltere Büyükelçiliği'nde Dragomanlar", *XV Türk Tarih Kongresi*, Ankara:11-15 Eylül 2006, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2010, s.1857-1870.

Bağış, Ali İhsan, *Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler*, Turhan Kitabevi Yayınları, 2.bs., Ankara 1998.

Balcı, Sezai, *Osmanlı Devleti'nde Tercümanlık ve Bâb-ı Ali Tercüme Odası*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Yakınçağ Tarihi) Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2006.

Bayraktar, Hilmi, "XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Halep Eyaleti'nde Yabancı Devlet Konsolosluklarının 'Himâyân' Suistimalleri", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Şubat 2000/01, S.24, , s. 1-9.

G. R. Berridge, *British Diplomacy in Turkey, 1583 to the Present*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden-Boston 2009.

- Boogert, Mauritis H. Van den, “European Partonage in the Ottoman Empire Anglo-Dutch Conflicts of Interest in Aleppo (1703-1755)”, s.187-221, Alastair Hamilton, Alexander H. De Groot, Mauritis H. Van Den Boogert (Eds), *Friends and Rivals in the East*, Brill, leiden-Boston-Köln 2000.
- _____, *Kapitülasyonlar ve Osmanlı Hukuk Sistemi*, çev. Ali Çoşkun Tuncer, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.
- Çiçek, Kemal, “Osmanlı Devletinde Yabancı Konsolosluk Tercümanları”, *Tarih ve Toplum*, Cilt:25, Şubat 1996, S.146, s.17-23.
- _____, “Diplomat, Banker ve Tüccar:18 Yüzyıl Başlarında Larnaka’da Para Ticareti ve Yabancı Sermaye”, *Osmanlı Araştırmaları*, 2001, S.21 s. 269-283.
- Demiryürek, Mehmet, “The Legal Foundations of the Commercial Relations Between The Ottomans and Neapolitans”, *Bilgi*, Spring 2014, S.69. s. 53-74.
- _____, “Osmanlı Döneminde Yabancı Konsolos, Konsolos Tercümanı ve Tercüman Hizmetkârlarının Serbest Dolaşım Belgeleri: Beratlar ve Yol Emirleri”, *Kebikeç*, 2010, S.30, s. 87-102.
- Groot, Alexander H.de, *The Netherlands and Turkey: Four Hundred Years of Political, Economical, Social and Cultural Relations*, Printed by Artpres, İstanbul 2007.
- Goffman, Daniel, *Osmanlı İmparatorluğu’nda İngilizler 1642- 1660*, çev. Ayşe Başçı-Sander, Sabancı Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2001.
- İnan, Kenan, “Osmanlı Döneminde Yabancı Elçilik ve Konsolosluklarda Görevli Tercümanların Statüleri”, *Tarih ve Toplum*, 1996, cilt:26, S.154, s. 196-201.
- Kocabaşoğlu, Uygur, *Majestelerinin Konsolosları*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.
- Laidlaw, Christine, *Levant’taki İngilizler*, çev. Hakan Abacı, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti, İstanbul 2014.
- Larpen, George, *Türkiye’nin Bir Asrı*, çev. Esmâ Selçuk Demir, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2013.
- Lewis, Bernard, *Babil’den Dragomanlara*, çev. Ebru Kılıç, Kapı Yayınları, İstanbul 2008.
- Marmara, Rinaldo, “16-19. YY İstanbul Levanten Tercümanlar”, *Toplumsal Tarih*, Şubat 2007, S.158, , s. 62-65.
- Muahadat Mecmuası*, c.1, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2008.
- Muahadat Mecmuası*, c.2, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2008.
- Mustafa Kesbî, *İbretnümâ-yn Devlet*, Haz: Ahmet Öğreten, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2002.

- Orhonlu, Cengiz, "Tercüman", *İslâm Ansiklopedisi*, cilt.12/1, İkinci basılış, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1979, s. 175-181.
- _____, "Osmanlı Devletinde Tercümanlık", *Atatürk Konferansları*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1975, s. 13-25.
- Polatçı, Türkân, *Osmanlı Diplomasisinde Oryantalist Memurlar*, Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş., Ankara 2013.
- _____, "Osmanlı Devleti'nde Sefaret Tercümanları", Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Samsun 2009.
- Şahin, Gürsoy, "Osmanlı Devleti'nde Ermeni Tercümanlar", *Ermeni Araştırmaları*, 2008, S.30, s.59-83.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988.
- Veinstein, Gilles, "Osmanlı Yönetimi ve Tercümanlar Sorunu", *Osmanlı*, Ed. Güler Eren, Cilt:6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.256-263.
- Wood, Alfred C., *A History of the Levant Company*, Frank Cass & Co Ltd, Second Impression, London and Liverpool 1964.
- _____, "The English Embassy at Constantinople 1660-1762", *English Historical Review*, No: XL (XLX), 1925, s. 533-561.
- Yalçınkaya, M. Alaaddin, "Sir Robert Ainsle'nin İstanbul Büyükelçiliği (1776-1794)", *Osmanlı Araştırmaları*, S. XXXI, 2008. s. 127-159.
- Yazar, Hakan, "2 Numaralı Mora Ahkâm Defterine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda İngilizler (1717-1750)", Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Temmuz 2014.

EKLER

1694 YILINDA İHDAS VE 1806 YILINDA İPTAL OLUNAN İNGİLTERE ELÇİ
TERCÜMANLIKLARI

Tercümanın adı	Atanma Tarihi	Görev Yeri	Görevin Sona Erme Nedeni ve Tarihi
Luka Barka	17-25 Nisan 1694	İstanbul (elçi yanı)	Azil. 15-24 Nisan 1695
Yanaki Omero	15-24 Nisan 1695	İstanbul (elçi yanı)	Azil. 31 Ekim 1701
Anton Esfador	31 Ekim 1701	İstanbul (elçi yanı)	Ölüm. 3 Şubat 1715
Timoti veled-i Dimitrasko	3 Şubat 1715	İstanbul (elçi yanı)	Ölüm. 12 Kasım 1718
Kostantin veled-i Mavrodivi	12 Kasım 1718	İstanbul (elçi yanı)	Azil. 1 Mart 1738
Beşara Moşi	1 Mart 1738	Lazkiye (konsolos yanı)	Ölüm. 3 Nisan 1755
Bolos Ganme	3 Nisan 1755	Lazkiye (konsolos yanı)	Ölüm. 1 Aralık 1766
Corci veled-i Manol	1 Aralık 1766	İzmir (konsolos yanı)	Ölüm. 7 Temmuz 1776
Cebrail Beşara	7 Temmuz 1776	Halep (konsolos yanı)	Ölüm. 7 Haziran 1783
Nikogos veled-i İstefan	7 Haziran 1783	Halep (konsolos yanı)	Beratı iptal. 21 Temmuz 1806

Tablo 1. Tercüman Luka Barka'ya Verilen Beratın Tarihi Seyri (1694-1806)

Tercümanın adı	Atanma Tarihi	Görev Yeri	Görevin Sona Erme Nedeni ve Tarihi
Tomazo Tarisa	17-25 Nisan 1694	İstanbul (elçi yanı)	Azil. 27 Ocak-5 Şubat 1705
Mosi veled-i Karakaş	27 Ocak-5 Şubat 1705	İstanbul (elçi yanı)	Ölüm. 18-26 Ocak 1724
Mıgırdıç veled-i Mircan	18-26 Ocak 1724	İstanbul (elçi yanı)	Azil. 24 Ağustos 1755
Deyl veled-i Rizk	24 Ağustos 1755	Trablusşam (konsolos yanı)	Ölüm. 28 Mart 1775
Abdullah veled-i Rızkullah Elyas	28 Mart 1775	Halep (konsolos yanı)	Ölüm. 4 Ocak 1792
Sem'an veled-i Elyas	4 Ocak 1792	Halep (konsolos yanı)	Beratı iptal. 21 Temmuz 1806

Tablo 2. Tercüman Tomazo Tarisa'ya Verilen Beratının Tarihi Seyri (1694-1806)

Tercümanın adı	Atanma Tarihi	Görev Yeri	Görevin Sona Erme Nedeni ve Tarihi
Yakomo Tarisa	17-25 Nisan 1694	İstanbul (elçi yanı)	Azil. 9-18 Şubat 1701
Modendi Abram	9-18 Şubat 1701	İstanbul (elçi yanı)	Ölüm. 4-13 Temmuz 1704
Abram veled-i Modendi	4-13 Temmuz 1704	İstanbul (elçi yanı)	Ölüm. 3-13 Aralık 1719
Arton veled-i Corci	4-13 Aralık 1719	İstanbul (elçi yanı)	Ölüm. 1 Mart 1729
Samuyel Benyamin	1 Mart 1729	Halep (konsolos yanı)	Ölüm. 16 Haziran 1733
Semân Kasab	16 Haziran 1733	Halep (konsolos yanı)	Ölüm. 12 Eylül 1741
Yorgaki veled-i Adamaki	12 Eylül 1741	İstanbul (elçi yanı)	Ölüm. 14 Ekim 1756
Anton veled-i Şükrü	14 Ekim 1756	Halep (konsolos yanı)	Ölüm. 15 Şubat 1760
Yakob Can veled-i Tosod	15 Şubat 1760	Halep (konsolos yanı)	Ölüm. 4 Aralık 1785
Mezik veled-i Mihail	4 Aralık 1785	İstanbul (elçi yanı)	Ölüm. 13 Mayıs 1800
Nimetullah veled-i Cebrail	13 Mayıs 1800	İstanbul (elçi yanı)	Beratı iptal. (21) Temmuz 1806.

Tablo 3. Tercüman Yakomo Tarisa'ya Verilen Beratın Tarihi Seyri (1694-1806)

Tercümanın adı	Atanma Tarihi	Görev Yeri	Görevin Sona Erme Nedeni ve Tarihi
Corci Timoni	17-25 Nisan 1694	İstanbul (elçi yanı)	?/10 Mart 1702?
Delon veled-i Tomaz	10 Mart 1702?	İstanbul (elçi yanı)	Ölüm. 6 Mart 1753
Can Batista veled-i Dane	6 Mart 1753	İstanbul (elçi yanı)	Azil. 26 Eylül 1763
Yosef veled-i Elya Samanon	26 Eylül 1763	İstanbul (elçi yanı)	Ölüm. 9 Temmuz 1785
Sabatay veled-i Nasama	9 Temmuz 1785	Selanik (konsolos yanı)	Beratı iptal. (21) Temmuz 1806.

Tablo 4. Tercüman Corci Timoni'ye Verilen Beratın Tarihi Seyri (1694-1806)

Tercümanın adı	Atanma Tarihi	Görev Yeri	Görevin Sona Erme Nedeni ve Tarihi
Luka Dingeri	17-25 Nisan 1694	İstanbul (elçi yanı)	Azil. 15-24 Eylül 1701
Viçinho Timoni	15-24 Eylül 1701	İstanbul (elçi yanı)	Ölüm. 10 Şubat 1719
Mordehay veled-i Sabatay	10 Şubat 1719	İstanbul (elçi yanı)	Ölüm. 4 Ağustos 1729
Sabatay Yehud veled-i Mordehay El-Ganderi	4 Ağustos 1729	İstanbul (elçi yanı)	Ölüm. 1 Mayıs 1747
Cercis veled-i Şükrü Ayda	1 Mayıs 1747	Halep (konsolos yanı)	Ölüm. 2 Haziran 1777
Elyas Gazyan veled-i Nimetullah	2 Haziran 1777	Halep (konsolos yanı)	Ölüm. 30 Ağustos 1782
Elyas Anton veled-i Cercis Ayda	30 Ağustos 1782	Halep (konsolos yanı)	Beratı iptal. 21 Temmuz 1806.

Tablo 5. Tercüman Luka Dingeri'ye Verilen Beratın Tarihi Seyri (1694-1806)

Tercümanın adı	Atanma Tarihi	Görev Yeri	Görevin Sona Erme Nedeni ve Tarihi
Françesko Testa	17-25 Nisan 1694	İstanbul (elçi yanı)	Azil. 15-24 Mayıs 1705
Yakob İsrail	15-24 Mayıs 1705	İstanbul (elçi yanı)	Ölüm. 17 Kasım 1729
Yako veled-i Barohim	17 Kasım 1729	İzmir (konsolos yanı)	Ölüm. 22 Şubat 1738
Yosef veled-i Vehye	22 Şubat 1738	Lazkiye (konsolos yanı)	Ölüm. 11 Ocak 1749
Abdullah veled-i Sem'an	11 Ocak 1749	Halep (konsolos yanı)	Ölüm. 19 Aralık 1767
Yosef veled-i Abdullah	19 Aralık 1767	Halep (konsolos yanı)	Ölüm. 7 Nisan 1772
Elyas veled-i Cercis	7 Nisan 1772	Halep (konsolos yanı)	Azil. 3 Ocak 1783
Anton veled-i Yosef Deyab	3 Ocak 1783	Halep (konsolos yanı)	Beratı iptal. 21 Temmuz 1806

Tablo 6. Tercüman Françesko Testa'ya Verilen Beratın Tarihi Seyri (1694-1806)

CONTENTS

Articles and Studies:	<u>Page</u>
SİR GAVAZ, ÖZLEM: Evaluation of KUR ^{1D} <i>Hulana-/</i> KUR ^{1D} SİG ‘Wool River Land’ According to the Hittite Texts	357
YILDIRIM, M. İBRAHİM: A New Persian Source on the History of Timurids: <i>Müntahabü't-Tevârih</i> of Zahîr-i Mar'aşî	371
KUL, EYÜP: Improvement of Mines in Kratov, Kyustendil, Skopje, Trepça and Jejene According to a Report Dated 1703	395
TÜRKMEN, İLHAN: Socia-Economic Structure of Belgrade in 1740s According to Ottoman Empire Sources.....	411
DEMİR YÜREK, MEHMET: The Dragomans of the Britain and the Dragoman Reform of 1758	439
EFE, AYLAR: Mahmut II's Census in Property: The Case of Evreşe	483
KASUMOVIĆ, FAHD: Understanding Ottoman Heritage in Bosnia and Herzegovina: Conversions to Islam in the Records of the Sarajevo Sharia Court, 1800-1851	507
SÜME, MEHMET: A Sample of Ottoman Tax Implementations: The Octroi Tax	601
GÖLEN, ZAFER: The Efforts of Ottoman Government Regarding the Protection of Bosnia-Herzegovina Forests During Reforms	547
SATILMIŞ, SELAHATTİN: Disaster Management of the Ottoman Empire and the Criticisms Directed Toward the Governor Sadık Mehmed Paşa in the Earthquake of Chios in 1881.....	573
KORKMAZ, TELLİ: G. V. Chicherin in Turkish-Russian Relations and the Armenian Issue	619
Translations:	
HASANOV, ZAUR (Transl.: Bağdagül Musa): Identical Traditions, Cults and the Psychology of the Scythians and Turko-Mongol Peoples	639
Turkish Abstracts.....	663
Abstracts.....	671
Belleten Journal Editorial and Application Requirements (in Turkish)	679
Belleten Journal Editorial Principles and Application Requirements (in English)	682

BELLETEN

PERIODICAL PUBLISHED EVERY FOUR MONTHS

TURKISH HISTORICAL SOCIETY REVIEW

Volume : LXXX

No. 288

August 2016

ANKARA – 2016